

УДК 81'1.001
УКПП
№ держреєстрації 0121U112686
Інв. №

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет (СумДУ)
40007, Суми, вул. Римського-Корсакова, 2; тел. (0542) 33-41-08
Факс. 33-40-49; e-mail: info@nis.sumdu.edu.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з наукової роботи,
д-р фіз.-мат. наук, професор

_____ А. М. Черноус

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ЗВІТ
про виконання завдань Перспективного плану розвитку наукового напрямку
«Гуманітарні науки та мистецтво» Сумського державного університету
(проміжний)

**Номінативна та ідентифікаційна функції мови як механізм розвитку людини
й нації в аспекті протидії маніпулятивним впливам**

Науковий керівник НДР,
д-р наук із соц. комунік., доцент

В.О. Садівничий

2021

Рукопис закінчено __ грудня 2021 р.

Результати роботи розглянуто науковою радою СумДУ протокол від 23 грудня 2021 р. № 7

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР, головний науковий співробітник	<u>2022.01.05</u>	В. О. Садівничий (загальне керівництво, реферат, вступ, участь у підрозділах 1.1, 1.2, висновки, додатки)
Старший науковий співробітник	<u>2022.01.05</u>	А. Г. Ярова (загальне керівництво, підрозділи 1.1, 1.2, висновки, рекомендації)
Старший науковий співробітник	<u>2022.01.05</u>	А. Є. Лебідь (вступ, додатки)
Старший науковий співробітник	<u>2022.01.05</u>	О. В. Ємельянова (підрозділи 1.1, 1.2, висновки, рекомендації, додатки)
Виконавець на умовах цивільно- правового договору	<u>2022.01.05</u>	О. М. Сушкова (участь у підрозділах 1.1, 1.2, рекомендації)
Виконавець на умовах цивільно- правового договору	<u>2022.01.05</u>	М. М. Набок (участь у підрозділах 1.1, 1.2, додатки)
Виконавець на умовах цивільно- правового договору	<u>2022.01.05</u>	О. С. Курінной (додатки, оформлення звіту)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 67 с., 4 дод., 41 джерело.

АКТУАЛІЗАЦІЯ, ВПЛИВ, ДЕРЖАВНА МОВА, ІДЕНТИФІКАЦІЯ, МОВА, МОДЕЛЬ, ФУНКЦІЇ

Об'єкт дослідження – мова як реальне суспільне явище.

Предметом дослідження визначено номінативну та ідентифікаційну функції мови.

Мета дослідження: на основі вивчення закономірностей між функціями мови, інформаційними впливами, розвитком культурних, моральних, інтелектуальних цінностей особистості й нації у соціокультурному, економічному, політичному контексті Північно-Східної України розробити науково обґрунтовану модель актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови, що виступають гарантами всебічного розвитку людини та нації з огляду на виняткову необхідність протидії маніпулятивним впливам.

Методика дослідження. Методологічною базою виступають принципи когнітивно-комунікативного аналізу, безпосередньо у їх дискурсивному векторі. Повноцінне розроблення теми можливе в разі опертя на методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції та опису; вибіркового добору, суцільної вибірки, інформаційного пошуку; когнітивно-прагматичної інтерпретації; контекстуальний аналіз; описово-аналітичний; контекстуально-інтерпретаційний; компонентного аналізу. Також використано контент-аналіз та контент-моніторинг.

У результаті виконання технічного завдання визначено соціокультурні та культурні ознаки національної мовної ідентифікації як інструменту впливу на мовну свідомість; виявлено специфіку актуалізації номінативної й ідентифікаційної функцій державної мови та особливості застосування тактик маніпулятивного впливу, наявних у ЗМІ та соціальних мережах, пов'язаних із мовленнєвими процесами, розроблено модель актуалізації номінативної та ідентифікаційної

функцій державної мови; розкрито соціокультурні та культурні ознаки національної мовної ідентифікації як інструменту впливу на мовну свідомість.

ЗМІСТ

Вступ	6
1 Визначення номінативної та ідентифікаційної функції державної мови як механізму розвитку людини й нації в аспекті протидії маніпулятивним впливам.....	10
1.1 Специфіка актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови.....	10
1.2 Модель актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови.....	33
Висновки	42
Рекомендації	47
Перелік джерел посилання	56
Додатки	61

ВСТУП

Стратегія сучасного розвитку України базується на усвідомленні того, що державна мова є важливим фактором національної безпеки і знаряддям розвитку людського потенціалу як основи для росту економіки та добробуту населення. Реалізація стратегії спирається переважно на комунікативну складову мови, залишаючи «у тіні» номінативний та ідентифікаційний мовний потенціал, що, безумовно, не сприяє досягненню бажаних результатів. Виходячи з цього визначено таке головне **завдання** реалізації проєкту: визначення номінативної та ідентифікаційної функції державної мови як механізму розвитку людини й нації в аспекті протидії маніпулятивним впливам.

Мета завдання: на основі вивчення закономірностей між функціями мови, інформаційними впливами, розвитком культурних, моральних, інтелектуальних цінностей особистості й нації у соціокультурному, економічному, політичному контексті Північно-Східної України розробити науково обґрунтовану модель актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови, що виступають гарантами всебічного розвитку людини та нації з огляду на виняткову необхідність протидії маніпулятивним впливам.

Об'єкт дослідження – мова як реальне суспільне явище.

Предмет дослідження – номінативна та ідентифікаційна функції мови.

Основою дослідження став інформаційний підхід, а також структурно-функціональний аналіз формування національної, мовної ідентичності в історичній ретроспективі та перспективі.

Методологічною базою виступають принципи когнітивно-комунікативного аналізу, безпосередньо у їх дискурсивному векторі. Повноцінне розроблення теми можливе в разі опертя на методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції та опису – з метою вивчення набутоків релевантного наукового знання; вибіркового добору, суцільної вибірки, інформаційного пошуку – задля добору фактичного матеріалу;

когнітивно-прагматичної інтерпретації – для виявлення наявності маніпулятивного впливу; контекстуальний аналіз – для виявлення актуалізації номінативної та ідентифікаційної функції рідної мови; описово-аналітичний – орієнтований на спостереження, аналіз й узгодження екстралінгвальних і внутрішньомовних фактів номінативної та ідентифікаційної функцій мови; контекстуально-інтерпретаційний – для виявлення лексем, уживаних для вираження оцінного ставлення до номінацій; компонентного аналізу – для дослідження семантичної структури аналізованих одиниць. А також використання контент-аналізу та контент-моніторингу для виявлення інформаційних маніпуляцій, поцілених на зміни індивідуальних та групових ідентифікацій.

Також застосовані прийоми: логіко-психологічний – для вивчення зв'язку змісту мовних одиниць і категорій з одиницями мислення (співвіднесеність слова і поняття, речення і судження); «слів і речей» Г. Шухардта і Р. Мерінгера – історію слова вивчають разом з історією позначуваної словом речі, що набуває особливої актуальності в ситуації надмірного запозичення англіцизмів і американізмів; кількісних підрахунків.

Наукова новизна виконання дослідження обумовлена вивченням чотирьох взаємопов'язаних аспектів: 1) мова як основа формування національної особистості; 2) мова як засіб національної ідентифікації українців; 3) мова як інструмент впливу на масову свідомість; 4) мова як інструмент інформаційної війни.

Індикатори виконання проєкту:

1. На основі вивчення номінативної функції мови визначені найбільш дієві засоби запозичень для української мови.

2. На основі дослідження джерел та матеріалів із соціальних мереж і мас-медіа, свідчить про необґрунтоване вживання запозичених слів, оскільки державна мова може запропонувати чудовий український варіант.

3. За допомогою фокус-групового дослідження визначено рівень обізнаності сучасної молоді із значенням іншомовних слів та виявлення маніпулятивного потенціалу запозичень в українській мові.

4. Підготовлено 6 наукових публікацій. Із них 3 опубліковано: 1 стаття у виданні, що обліковується БД Scopus, 1 розділ монографії, 1 стаття у фаховому науковому журналі. Результати поширені на 6 наукових конференціях. Отримане авторське свідоцтво (Додаток А).

5. Теоретично обґрунтовані засади дослідження лягли в основу науково-дослідної теми «Українська мова в сучасному інформаційному просторі», виконаної на основі господарчого договору (Додаток Б).

6. Запропоновано модель актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови.

7. Сформовано рекомендації: для місцевих влад щодо мовної, інформаційної, соціокультурної політики в північно-східному регіоні України; до Державної програми розвитку української мови; до Стратегії популяризації української мови як державної до 2030 року; до Стратегії інформаційної безпеки України (Рекомендації).

8. Організовано відкриті публікації для широкого ознайомлення громадськості із ходом реалізації та підсумками проекту (Додаток В).

9. Публічні лекції (Додаток В).

10. Проведено круглий стіл і громадські слухання «Державна мова як механізм розвитку людини й нації» спільно із Сумською міською радою (Додаток Г).

11. Основні питання проекту введені в навчальний процес Сумського державного університету: спеціальність 061 «Журналістика» (практичні завдання з дисциплін «Українська мова ЗМІ», «Медіариторика та медіалінгвістика», «Теорія, методика і практика журналістської творчості»); спеціальність 035 «Філологія» освітня програма: «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська» (курс «Теорія мовного дискурсу зі змістовним модулем: композиція

текстів різних жанрів»); для всіх спеціальностей (практичні завдання з дисципліни «Основи академічного письма»).

1 ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ ЯК МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ Й НАЦІЇ В АСПЕКТІ ПРОТИДІЇ МАНІПУЛЯТИВНИМ ВПЛИВАМ

1.1 Специфіка актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови

Концепція тісного взаємопроникнення мовної та культурної самобутності заснована на складному зв'язку між мовою та культурою. Як стверджує Д. Браун: «мова є частиною культури, а культура є частиною мови; ці два поняття настільки тісно переплетені, що їх неможливо розділити, не втративши значення мови або культури» [1]. Мова може бути використана і як інструмент активації різних культурних моделей, пов'язаних із культурними норми, цінностями та відносинами, так і для здійснення прихованого впливу на мовну свідомість.

Зв'язок між мовою й культурною самобутністю пояснюється здатністю мови єднати людей, створюючи спільну культуру та втілюючи ідею спільної ідентичності. Ідентифікаційна функція мови проявляється як своєрідний груповий маркер, вербально виокремлюючи тих, хто належить до мовної спільноти, яка вважається *своєю (рідною)*, на противагу *чужій (нерідній)*.

Особливо слід зазначити, що мова відіграє виняткову роль у процесі розмежування групи в ситуаціях, коли існуванню групи загрожує ворожий контекст.

Орієнтуючись на ці підходи й проводилося дослідження специфіки актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови.

Джерельна база сформована на дослідження представників національної та світової науки, присвячених питанням національної ідентичності, визначення параметрів національної мовної ідентифікації, соціальних та культурних ознак національної мовної ідентифікації як інструменту впливу на масову свідомість, виявлення специфіки актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови, особливостей застосування тактик маніпулятивного впливу,

наявних у засобах масової інформації та соціальних мережах, пов'язаних із мовленнєвими процесами, взаємодії державної мови з національними тощо. Це, зокрема, візії, теорії, концепції, аспекти, бачення, ідеї О. Гнатюк [2], Д. Грицяка [3], Горіної Ж. [4], І. Дзюби [5], А. Євграфової [6], О. Ємельянової [7], І. Іванова [8], В. Кулика [9], Г. Ковальової [10], Л. Нагорної [11], Л. Панасюк [12], В. Садівничого [13], Ю. Сапліна [14], Е. Сміта [15], О. Сушкової [16], Ю. Хабермаса [17], О. Шевчука [18], А. Ярової [19] та інших.

У процесі проведення наукових досліджень авторами чітко розмежовувалися поняття «ідентифікація та ідентичність». Ми виходили з того, що ідентифікація – це ототожнення, прирівнювання, упізнання, розпізнавання іншої системи або об'єкта та їх зіставлення з іншими; це спільність із соціальною групою, солідарність. Ідентичністю є «зв'язок особистості із спільністю, ототожнення себе з певною суспільною групою, укорінена в духовному світі система цінностей, ідеалів, норм, вимог відповідної спільності. Завдяки цій системі соціальних регулятивів формується внутрішня система ставлення особистості до світу і до самої себе, система самоконтролю та самоорієнтації» [20, с. 55].

Термін *мова* має, принаймні, два взаємопов'язані значення: 1) мова в цілому як певний клас семіотичних систем; 2) конкретна, так звана етнічна мова, яка являє собою діючу знакову систему, що знаходиться в активному вжитку в певному суспільстві в певний час. Мова є поліфункціональною системою, а актуалізація номінативної та ідентифікаційної функцій важлива для розвитку людини-патріота та нації. Усе, що відомо індивіду (люди, предмети, властивості, якості, процеси, явища, закони і поняття), отримує назву і під цією мовною назвою існує в свідомості носіїв мови, виступаючи посередником між людиною і навколишнім світом.

Номінація (від латинського *nominatio*) – це утворення мовних одиниць, що характеризуються номінативною функцією, яка послуговує позначенню та виділенню фрагментів дійсності та побудові відповідних уявлень про них у формі слів, словосполучень, ідіоматичних одиниць, речень. Цей термін також

використовується для позначення результату процесу номінації, тобто значущої мовної одиниці [21, с. 336].

Процеси й структура актів номінації зазвичай описуються з опорою на так званий семантичний трикутник: реалія – поняття – ім'я. Кожен компонент цього універсального і логічного співвідношення номінації в його конкретно-мовному втіленні збагачений особливостями, характерними для сегментації світу в конкретній мові. Специфічне для певної культури поняття (реалія) постає як денотат імені, тобто як сукупність ознак, виділених під час акту номінації у всіх позначених цим іменем реалій. Поняття, що акумулює категоріальні та лінгвістичні ознаки, є сигніфікатом (значенням) імені і може включати в себе деякі експресивні ознаки. Ім'я сприймається як послідовність звуків, що є подільною у мовній свідомості особи відповідно до структурної організації певного мовного коду. Акти номінації є продуктами мовленнєвої діяльності; їх результати засвоюються мовною системою, функціональними й соціальними нормами мови та загальноприйнятими нормами уживання певної мовної одиниці.

Результати номінації, що позначають предмети дійсності, слугують будівельними блоками для речень. У процесі номінації мовні сутності адаптуються до ідентифікації елементів дійсності або до інформування щодо їх ознак.

Номінація – це нескінченний процес, оскільки будь-яка мова перебуває у постійному розвитку. Носії мови виміркоують нові імена, послуговуючись власною мовою, відповідно до вимог прогресу у всіх сферах життя. Якщо вони не можуть запропонувати назви певних термінів чи понять власною мові, виникає потреба запозичувати їх з інших мов.

Ефективним інструментом мовного впливу є засоби масової інформації, відкриваючи безліч можливостей для маніпуляцій із мовною свідомістю. Чим більше людина взаємодіє з певною мовою через телебачення, Інтернет чи спілкування у соціальних мережах, тим більшим є рівень мовного впливу, що, своєю чергою, може кардинально вплинути на зв'язок між мовою й культурною

ідентифікацією та безжально його порушити. У наш час засоби масової інформації відіграють ключову роль в динаміці мовного розвитку, актуалізації певних мовних процесів, визначаючи природу і особливості сучасного стану мови.

Різні елементи мови (слова, словосполучення, речення), використовувані засобами масової інформації, можуть бути інструментами реалізації маніпулятивних стратегій. Запозичення з англійської мови виходять на перший план, відкриваючи можливості для маніпулювання індивідуальною та колективною свідомістю. Проаналізований матеріал демонструє велику кількість англомовних запозичених слів у сучасному дискурсі засобів масової інформації.

Варто наголосити й на тому, що набуття дітьми, підлітками та молоддю загалом чітко сформованого почуття культурної ідентифікації (приналежності) не є справою винятково індивідуальною. Знайомство та сприйняття культури через соціальне середовище (родину, школу, сусідів, однолітків, дозвілля) має вирішальне значення для розвитку культурної самобутності та чіткого усвідомлення національної приналежності.

Чим більше діти є зануреними у мовне середовище, тим більша кількість з них має можливість ідентифікувати себе з цією мовою. Використання мови братами, сестрами, однолітками також може вплинути на культурну ідентифікацію дітей, особливо для дітей у пізньому дитинстві або ранньому підлітковому віці (10–12 років), оскільки саме в цьому віці однолітки набувають значного впливу в якості агентів соціалізації та відносини між ними часто бувають емоційно напруженими.

Розробляючи в розрізні номінативної та ідентифікаційної функцій лексичні засвоєння іноземною мовою, вчені поділяють точку зору про те, що існують певні етапи цього процесу [22; 23; 7; 24; 25].

Л. Кислюк пропонує розрізняти такі три етапи: початковий етап, який передбачає входження або проникнення іноземного слова в словниковий запас приймаючої мови. Етап включення характеризується транслітерацією, тобто типом правопису, який вказує на письмовий спосіб запозичення; нестабільність,

мінливість вимови та написання запозиченого слова, що вказує на його фонетичний розвиток та тенденцію приймати орфографічні норми й орфоепію приймаючої мови. Наступним етапом вважається адаптаційний, який характеризується підвищенням рівня морфемної подільності запозиченої основи слова та адаптацією слова до граматичних норм приймаючої мови (формування іншомовної основи з використанням українських формативів, додавання флексій до основи, набуття родовидових ознак, входження до системи відмінювання і т.д.). Показником вищої стадії засвоєння іноземних слів системою приймаючої мови є їх внесок у словотвірні процеси, тобто здатність утворювати похідні та споріднені слова із запозичень відповідно до правил приймаючої мови, іншими словами, за рахунок словотвірного потенціалу запозичень [24, с. 34–35].

Досліджений матеріал свідчить, що для української мови найбільш дієвими є такі засоби запозичення:

- фонетичний (транскрипція), наприклад: сайт (*site*), онлайн (*online*);
- графічний (транслітерація), наприклад: банкінг (*banking*), презент (*present*);
- семантичний (семантичні кальки та напівкальки), наприклад: сіра зона (*grey zone*), вакцинувальна кампанія (*vaccination campaign*);
- граматичний (морфологічний), наприклад: колекторська компанія (*collection company*), фановий (*fan*).

За критерієм освоєності/неосвоєності, запозичені слова, і, безпосередньо, англіцизми розподіляються за трьома групами:

1) Освоєні запозичення, асимільовані в українську мову графічно, граматично, словотвірно, семантично (наприклад: *реінтеграція*, *уніфікувати*). Запозичення цієї групи відповідають критеріям: частотність вживання, відсутність однослівного еквівалента, кодифікованість, соціальна значущість, довготривалість існування, довгостроковий потенціал буття в мові, неналежність до сленгу, поліфункціональність.

2) Напівосвоєні запозичення, що увійшли в українську мову нещодавно, невідомі широкому загалу україномовного населення. Запозичення цієї групи адаптувалися до фонетичних, графічних, морфологічних, дериваційних та словотвірних норм української мови, але не відповідають деяким критеріям (частотність, кодифікованість, соціальна значущість). Наприклад: *хедлайнер*.

3) Неосвоєні запозичення включають okazіоналізми та транспланти. Okazіоналізми – це запозичення, що знаходяться в процесі входження в українську мову, їх потенціал функціонування в мові-рецепторі знаходиться під сумнівом. Слова цієї групи функціонують «okazіонально» (при нагоді) для виконання прагматичних функцій. Наприклад: *урбан парк*.

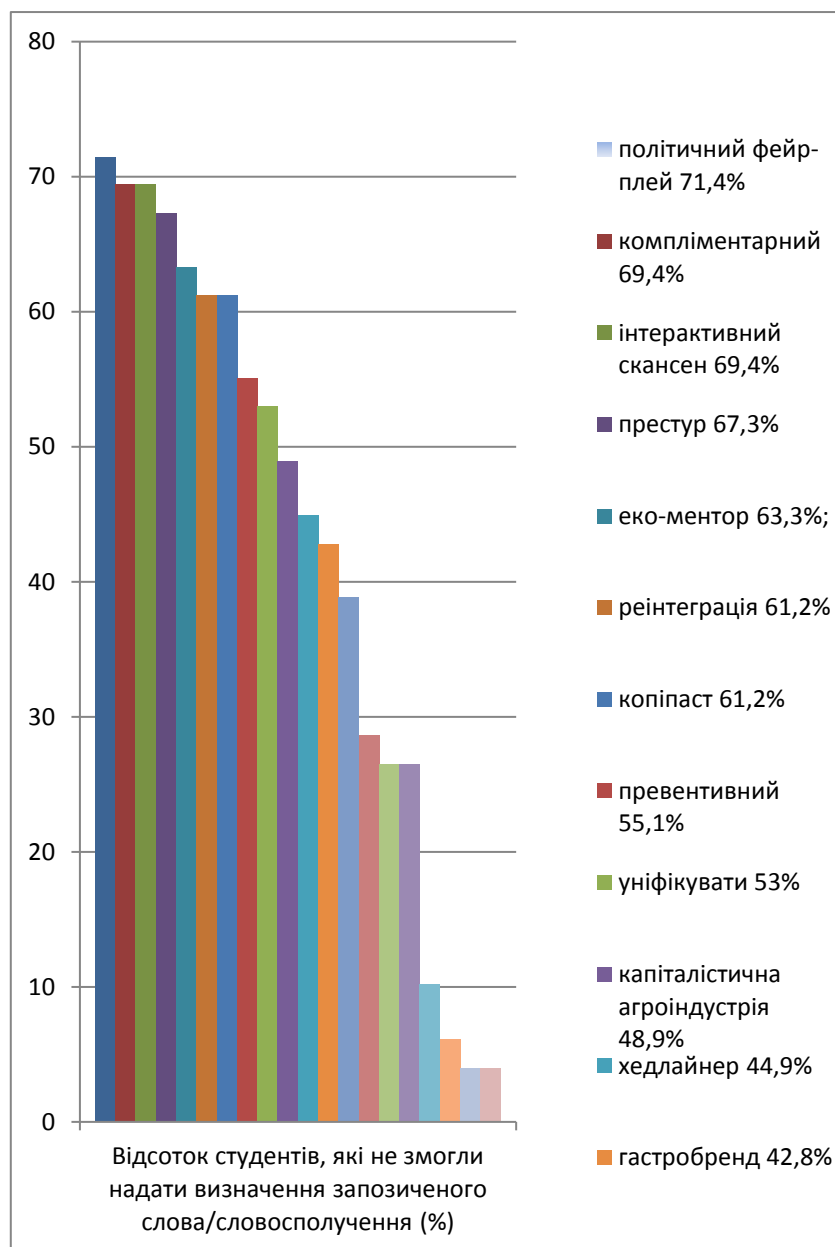
Транспланти – це запозичені, графічно не освоєні слова, що функціонують в українській мові для виконання ряду прагматичних функцій. Наприклад: *фейр-плей* («Народний депутат Олександр Фельдман закликав харківських політиків підписати договір про політичний фейр-плей і відмовитися від "брудних" технологій, які в останні кілька днів почали активно використовувати в відношенні самого Фельдмана, Михайла Добкіна і ряду інших політиків» [25])

Грунтовне дослідження джерел та матеріалів, представлених як в друкованих ЗМІ, так і тих, що подані у вільному доступі у всесвітній комп'ютерній мережі, та є популярними серед носіїв мови у різних регіонах Північно-Східної України та активно ними читаними, свідчить про наявність значної кількості запозичених слів, переважно англіцизмів, уживання яких досить часто є необґрунтованим, оскільки наша державна мова може запропонувати чудовий український варіант.

Для визначення рівня обізнаності сучасної молоді із значенням іншомовних слів та виявлення маніпулятивного потенціалу запозичень в українській мові проведено опитування студентів-першокурсників (49 респондентів), які у 2021 році обрали фах філолога-перекладача. Запропоновано дати визначення: 12 іменників (*гастробренд, урбан-парк, бум, прес-тур, еко-ментор, тролінг, джінса, піарник, монопрофільність, реінтеграція, хедлайнер, копіпаст*), 2 дієслів (*дислокуватися,*

уніфікувати), 3 прикметники (драйвовий, превентивний, компліментарний) і 3 словосполучень (інтерактивний скансен, капіталістична агроіндустрія, політичний фейр-плей) запозичені з англійської мови та активно уживані в українських засобах масової інформації в 2020-2021 роках. Результати наведено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Рівень проблемності розуміння запозичених слів студентами I курсу СумДУ, які у 2021 році обрали фах філолога-перекладача

Результати наукових пошуків висвітлені в роботах О. Ємельянової «Borrowings manipulative potential» [Статтю подано до друку]; «Новітні запозичення в українській мові та їх маніпулятивний вплив» [7; 23].

Подальшим кроком було вивчення характеру визначень, наданих студентами, з метою з'ясування, наскільки вірно студенти-першокурсники розуміють значення запозичених слів. Результат наведено в таблиці 2.

Таблиця 2 – Аналіз ступеня розуміння запозиченого слова студентами I курсу СумДУ, які у 2021 році обрали фах філолога-перекладача

Запозичене слово	Кількість студентів, які надали визначення запозиченого слова	Відсоток студентів, які чітко та вірно розуміють значення запозиченого слова	Відсоток студентів, які мають приблизне розуміння запозиченого слова	Відсоток студентів, які невірно розуміють значення запозиченого слова
політичний фейр-плей	14 (із 49, хто брав участь у опитуванні)	21,4%	-	78,6%
інтерактивний скансен	15 (із 49)	6,7%	53,3%	40%
компліментарний	15 (із 49)	13,3%	-	86,7%
прес-тур	16 (із 49)	-	93,75%	6,25%
еко-ментор	18 (із 49)	16,7%	50%	33,3%
реінтеграція	19 (із 49)	26,4%	36,8%	36,8%
копіпаст	19 (із 49)	15,8%	57,9%	26,3%
превентивний	22 (із 49)	59,1%	9,1%	31,8%
уніфікувати	23 (із 49)	30,5%	13%	56,5%
капіталістична агроіндустрія	25 (із 49)	16%	76%	8%
хедлайнер	27 (із 49)	7,4%	40,7%	51,9%
гастробренд	28 (із 49)	14,3%	60,7%	25%
монопрофільність	30 (із 49)	3,3%	56,7%	40%
дислокуватися	35 (із 49)	45,7%	22,9%	31,4%
урбан-парк	36 (із 49)	83,3%	5,6%	11,1%
джинса	36 (із 49)	30,6%	-	69,4%
бум	44 (із 49)	72,2%	25%	2,3%
піарник	46 (із 49)	84,8%	8,7%	6,5%
драйвовий	47 (із 49)	100%	-	-
тролінг	47 (із 49)	93,6%	6,4%	-

Аналіз даних свідчить, що визначення словосполучення *політичний фейр-плей* (чесна гра в політиці) було справжньою проблемою для студентів першого курсу, оскільки 71,4 % учасників опитування не змогли запропонувати його визначення. Із 14 студентів, хто дав відповідь (що ми розглядаємо як 100%), лише для 21,4 % студентів словосполучення було зрозумілим, і вони пояснили його як "чесна гра в політиці без всяких викрутасів", "політична правдива гра", "чесність у політиці". Решта 78,6% пояснили словосполучення як "гаряча новина у сфері політики", "фесрична важлива подія", "політична дискусія", "суперечка між політичними силами", "політична збірка законів", "успішна політична кампанія", "політична недоторканість", "закони", "щось неочікуване в політиці", що свідчить про невірне розуміння значення іншомовного словосполучення.

Друге місце в рейтингу запозичень зі списку, що викликали проблеми у розумінні значення, займають словосполучення *інтерактивний скансен* (interactive skansen) та прикметник *компліментарний*, оскільки 69,4 % студентів першого курсу не змогли надати жодних визначень. Серед тих, хто запропонував визначення словосполучення *інтерактивний скансен* (а їх 15 студентів) 6,7 % студентів надали розгорнуте вірне визначення: "історичний музей під відкритим небом, де історія пізнається через творчість і діалог"; 53,3 % студентів надали такі пояснення як "історичний музей під відкритим небом"; "музей під відкритим небом", "музеї, в яких ти можеш взаємодіяти з експонатами", "музей", "процес творення сьогодення, де можна пізнати історію"; визначення 40 % студентів свідчать, що вони невірно розуміють значення запозиченого слова. Вони запропонували такі варіанти: "сучасна техніка", "швидкий факс", "електронний сканер", "скан, який робиться інтерактивно", "скан, який відбувається сам по собі", "сучасний скрін", "цікава дискусія", "цікава подія".

Прикметник *компліментарний* (complimentary) викликав багато плутанини з його поясненням. Словник Macmillan [26] пропонує наступне визначення лексеми *complimentary* (1) "a complimentary ticket, book, meal, etc. is given to you for free by a

person or organization that normally sells them; (2) saying nice things about someone or something”. Варто нагадати, що 69,4 % студентів залишили місце, запропоноване для надання визначення запозиченого слова *компліментарний* українською мовою порожнім, або просто написали: "Я не знаю". З тих, хто дав відповіді, а їх лише 15 студентів, тільки 13,3 % студентів 1го курсу мають вірне розуміння цього слова, визначаючи його як "робить багато компліментів", "гарний відгук". Решта 86,7 % мають хибне розуміння даного іншомовного слова. Ми зустрічаємо такі визначення як: "додатковий", "той, що доповнює щось", "ускладнений", "протилежний", "той, що завжди буде протилежним", "це вид продукції, коли одне виробництво призводить до зростання іншого виробництва", "обов'язковий", "простий", "складний", "взаємопов'язаний", "людина, яка знаходить підхід до інших", "відповідний”.

На наш погляд, плутанина викликана тим фактом, що в англійській мові існує лексема *complementary*, що означає “combining in such a way as to enhance or emphasize the qualities of each other or another” (“поєднується таким чином, щоб посилити або підкреслити якості один одного або іншого” [27]. Ця лексема також увійшла до української мови як запозичене слово "*комплементарний*". Словник іншомовних слів Мельничука визначає його як "взаємодоповнювальний" [28].

Прес-тур (press tour) є третім найбільш незрозумілим запозиченням зі списку, оскільки 67,3 % студентів не змогли надати жодних визначень. Із 16 студентів, хто надав відповідь, 93,75 % мають приблизне розуміння запозиченого слова. Серед визначення, ми зустрічаємо наступні: “тур, організований брендом чи компанією”, “захід для ЗМІ про щось нове”, “захід для людей, що працюють у сфері маркетингу”, “екскурсія до преси”, “журналісти, які їдуть по якомусь маршруту”, “піар-зустріч”, “поїхати, щоб взяти у когось інтерв'ю”, “проводиться для СМІ, щоб просувати свій продукт”, “різновид туризму для просування послуги”, “швидка екскурсія по визначним містам, яка проходить у форматі піар-заходу для працівників ЗМІ”, “піар-захід для працівників ЗМІ та публічних людей”, “тур з журналістами, що

опитують певну групу людей”, “правила”, “відео, на якому розповідають щось цікаве про якесь місце”, “конференція для людей, пов’язаних зі ЗМГ”, “різновид туризму для мас-медіа”.

Запозичення *еко-ментор* (eco-mentor) займає четверте місце в рейтингу як таке, що викликає складнощі у розумінні, оскільки 63,3 % студентів першого курсу не змогли дати визначення даного слова. Серед тих, хто запропонували пояснення англіцизму *еко-ментор*, а їх 18 студентів, 16,8 % чітко розуміють значення слова, 50 % мають приблизне розуміння і 33,3 % – хибне. Ми зустрічаємо такі визначення: "наставник з екології", "еко-наставник", "наставник", "людина, яка надає інформацію про еко-світ", "досвідчена людина", "колишній міністр", "наглядач, спостерігач", "людина, яка завідує чимось екологічним", "людина, яка бореться за екологію", "людина-природа", "той, хто перевіряє якість на продукти", "екологічний вчитель", "екологічний наставник", "довідник природи", "предмет, зроблений з еко-речовини".

Еко- (що походить від грецького oikos "житло") у складі складних слів означає *екологічний*, що в свою чергу має значення “relating to or concerned with the relation of living organisms to one another and to their physical surroundings” [27] («той, що стосується чи пов’язаний зі ставленням живих організмів один до одного та до їх фізичного оточення»). Аналіз свідчить, що більшість студентів, які запропонували пояснення слова *еко-ментор* українською мовою, зберегли у своїх визначеннях префікс еко-.

Реінтеграція (reintegration) і *копіаст* (copy-paste) були невідомі 61,2 % студентів; вони залишили місце для визначення порожнім. *Реінтеграція* як похідне від *інтеграції* (integration), що словник Macmillan визначається як (1) “the process of becoming a full member of a group or society, and becoming involved completely in its activities; (2) the process of allowing people of all races to use a place, institution, or organization; (3) the process of combining with other things in a single larger unit or system” [26] (1) "Процес набуття повноправного членства в групі чи суспільстві та

залучення до їх діяльності; (2) процес дозволу людям всіх рас використовувати місце, установу чи організацію; (3) процес об'єднання з іншими речами в один великий блок чи систему", де префікс *re* - означає "знову", а слово *реінтеграція* визначається студентами як "процес повторного входження", "повторний вступ", "поновлення громадянства". Запропоновано також такі визначення, як "рух звідкись", "реклама якогось продукту", "переродження", які свідчать, що студенти не розуміють значення запозиченого слова.

Серед тих, хто запропонував визначення *копінаст* ми бачимо, що для 15,8 % значення є цілком зрозумілим. Вони пропонують наступні визначення: "копіювати/вставити", "копіювати та вставити на персональному комп'ютері". 57,9 % мають приблизне розуміння, 26,3 % розуміють слово невірно. Свідченням тому є визначення "авторські права", "присвоєння ідей".

Прикметник *превентивний* (preventive) був невідомий 55,1 % студентів, в той час як 53 % студентів були незнайомі з дієсловом *уніфікувати* (unify).

Більшість з тих, хто запропонував правильне пояснення лексеми *превентивний* надав її пояснення як "запобіжний", "попереджувальний", але деякі студенти розуміють її як "щось, що є від народження", "правильний", "людина, яка про щось говорить нам, можливо застерігає", що є невірним розумінням значення іншомовного слова *превентивний*.

Словник української мови [29] дає наступне визначення лексеми *уніфікувати*: "звести що-небудь до єдиної форми, системи, єдиних нормативів". 30,5 % студентів, які запропонували пояснення цього слова, дали досить схожі визначення. В той же час 56,5 % невірно розуміють це слово. Для них воно означає "об'єднувати/об'єднати", що можна пояснити прямим значенням англійського дієслова *unify*, що наведено у словнику Macmillan [26]: "to unite people or countries so that they will work together" ("об'єднувати людей або країни, щоб вони працювали разом"). Ми також зустрінемо такі визначення, запропоновані студентами, як "робити когось/щось унікальним", "розділяти"; "визначати"; "виключити"

"*привласнити*", що демонструє невірне розуміння запозиченого слова *уніфікувати* цими студентами.

Словосполучення *капіталістична агроіндустрія* (capitalistic agroindustry) поєднує в собі два запозичених слова – прикметник *капіталістична* (Оксфордський словник пропонує наступне визначення лексеми capitalistic – supporting or based on the principles of capitalism [27] (капіталістичний – "що підтримує чи ґрунтується на принципах капіталізму")), де capitalism – "an economic and political system in which a country's trade and industry are controlled by private owners for profit, rather than by the state" [27] (капіталізм – економічна та політична система, за якої торгівля та промисловість в країні в аспекті одержання прибутку контролюються приватними власниками, а не державою") та складного слова *агроіндустрія*, де *агро-* (Latin *ager*, Greek *agros* означає "поле"), як частина складних слів, позначає відношення до землеробства, ґрунтів; *індустрія* визначається словником іноземних слів Мельничука як «промисловість» [28]. Для 48,9 % студентів це словосполучення було завданням, яке вони залишили невирішеним, оскільки залишили поле для відповіді чистим.

Серед 25 студентів, які надали визначення, 6 студентів зберегли лексему *агроіндустрія* у своїх поясненнях (наприклад: "продаж продуктів агроіндустрії", "агроіндустрія, яка складається з приватних компаній"); 4 студенти у своїх поясненнях не змогли обійтися без лексеми *індустрія* (наприклад: "індустрія, що приносить капітал", "земельна індустрія, що належить конкретній особі, не державі"; 10 використали префікс *агро-* у своїх визначеннях (наприклад: "агрокультура і техніка, бізнес, що побудований на агросфері", "агрономія, корпорація, пов'язана з землею").

Слова *хедлайнер* (headliner) і *гастробренд* (gastrobrend) не змогли пояснити 44,9 % та 42,8 % студентів відповідно.

І. Коробова надає визначення іншомовного слова *хедлайнер* (англ. headliner) як "1) фотонабірна машина з ручною установкою шрифтових шаблонів і фотоматеріалу;

2) основний музичний гурт або виконавець фестивалю, мета якого – привернути увагу якомога більшої аудиторії" [25, с. 400]. Дослідження свідчить, що тільки 7,4 % студентів з тих, хто дали визначення, запропонували правильне пояснення запозиченої лексеми *хедлайнер* – *“основний музичний гурт або виконавець фестивалю, який привертає найбільшу увагу”*. Для когось це – *“головний заголовок”*, *“головна подія”*, *“людина, яка працює на себе, заробляючи онлайн”*, *“людина, яка визнає межі часу для здачі проєкту”*, *“певна професія”*.

14 студентів з 28, які запропонували свої визначення складного слова *гастробренд* (*gastrobrend*), залишили запозичене слово бренд у їх визначеннях. Наприклад: *“бренд харчового продукту”*, *“бренд їжі”*, *“кулінарний бренд”*. 14,3 % студентів, визначили його як *“страва-візитка певної місцевості”*, але є й ті, для кого *гастробренд* означає *“шкідлива їжа”*, *“щось нове в ринках продажу”*, *“постачання продовольства”*.

Значення складного слова монопрофільність, де *моно-* має грецьке походження, що позначає "один", а профіль походить від французького "профіль", був невідомий 38,8 % студентів. Серед тих, хто давав визначення, тільки один студент запропонував точне – *“зайняття певним (одним) родом діяльності”*. Ми також зустрічаємо *“вузький тип спеціальності”*, *“можливість займатися тільки однією діяльністю”*, *“спеціалізуватися на чомусь одному”*. 6 студентів зберегли іншомовну основу *профіль* у своїх визначеннях (наприклад: *“спеціалізація виключно по певному профілю”*, *“однопрофільність”*). 4 студенти зрозуміли префікс *моно-* як "мульти" (що є неправильним), та запропонували такі визначення як *“хтось, хто має багато навичок в різних сферах”*, *“людина, якій притаманно безліч властивостей”*, *“багата різноманітність умінь”*.

Запозичені слова *дислокуватися* (*dislocate*) та *урбан-парк* (*urban park*) були незнайомі 28,6 % та 26,5 % студентів відповідно. Словник української мови пропонує наступне визначення дієслова *дислокуватися*: (1) розташовуватися, розміщуватися на (у) певній місцевості; (2) геол. зміщуватися, зсовуватися (про

шари земної поверхні)” [29]. 45,7 % студентів дали правильні визначення, а саме: “розташовуватися десь”, “розміщуватися у певній місцевості”, але ми також зустрічаємо такі пояснення як “завершити дію”, “закритися, втекти”, “давати неправильне місце знаходження”, “загубитися у місцевості”, що демонструють спотворене сприйняття запозиченої лексеми студентами.

Значення слова *урбан-парк* (urban park) було зрозумілим для переважної більшості студентів, хто надав визначення. Для більшості це "сучасний міський парк", але також ми зустрічаємо і такі пояснення як “парковка в жиллому місті (міська)”; “парк з великим процентом урбанізації”, “новобудови в одному районі міста”.

36 студентів вважають, що вони правильно розуміють значення слова *джинса*. Як зазначає І. Верстюк: "для українських журналістів «джинса» – це не просто пара джинсових штанів, а й матеріал ЗМІ, опублікований за плату без будь-якої згадки про останню" [30]. На думку В. Садівничого та О. Сушкової «явище «джинси» має економічну та етичну природу» [16, с. 21]. Для більшості студентів *джинса* було словом-жаргонізмом, що позначає матеріал; дехто пояснили це як “об’єднання”, “нововведення”, “угруповання людей і тільки 30,6% студентів розуміли його як "прихована реклама”.

Серед новітніх запозичень, активно уживаних у засобах масової інформації, ми зустрічаємо лексему *бум*. Опитування серед студентів 1 курсу, які у 2021 обрали фах філолога-перекладача та вступили на навчання до Сумського державного університету (кафедра германської філології, факультет ІФСК), виявило, що запозичена лексема *бум* (від англ. *boom*) не викликала особливих проблем з наданням визначення даного слова (44 студенти з 49 тих, хто взяв участь в опитуванні, запропонували пояснення значення цього запозиченого слова).

Словник української мови, наявний у вільному доступі у всевітній комп’ютерній мережі, пропонує наступні визначення запозичення *бум*:

(1) уживається як наслідування звуку від пострілу, удару дзвона, барабана і т. ін.;

(2) у капіталістичних країнах – штучне пожвавлення, галас, створювані з метою підвищення грошового курсу;

(3) спортивний прилад для вправ з рівноваги [29].

Якщо ми поглянемо на визначення даного слова у Оксфордському словнику, ми знайдено наступне:

boom 1 іменник: a loud, deep, resonant sound; дієслово *boom* 1: make a loud, deep, resonant sound;

boom 2 іменник: a period of great prosperity or rapid economic growth; дієслово *boom* 2: experience a period of great prosperity or rapid economic growth;

boom 3 іменник: (1) a pivoted spar to which the foot of a vessel's sail is attached, allowing the angle of the sail to be changed; (2) a movable arm over a television or film set, carrying a microphone or camera; (3) a floating beam used to contain oil spills or to form a barrier across the mouth of a harbour or river [27].

Словник Макмілан (Macmillan dictionary) пропонує п'ять ключових визначень лексеми *boom*: (1) a sudden major increase in trade, profits, etc. in a particular country or region; (1a) a similar increase in the activity of a particular industry or part of a country's economy; (2) a sudden increase in the popularity of something; (3) a deep loud sound that continues for some time, for example the noise of thunder or an explosion; (4) a pole with a camera or microphone attached to it, used in film-making or broadcasting; (4a) a long pole attached to the bottom of a boat's sail, that is used for changing the direction of the sail; (5) a large floating object that is used for blocking a river, for example to stop pollution flowing into it [26].

Ми бачимо, що жоден з запропонованих визначень слова *boom* у авторитетних джерелах не має значення, яке наведене у словнику української мови (пункт другий) «у капіталістичних країнах – штучне пожвавлення, галас, створювані з метою підвищення грошового курсу». Очевидно, що дане визначення – це застарілий

варіант, який, можливо, був запропонований ще за радянських часів, коли поняття «соціалістичні країни:: капіталістичні країни» розмежовувало світ.

З огляду на те, що у більшості випадків для сучасної молоді інформаційні та довідкові ресурси, представлені в мережі Інтернет, є майже єдиним джерелом інформації, наявність застарілих тлумачень іншомовних запозичених слів призводить ще до більшої плутанини та розмитості розуміння істинного значення таких слів, тим самим відкриваючи можливості для прихованого маніпулювання як індивідуальною, так і масовою свідомістю.

Аналіз 44 визначень слова *бум*, наданих студентами, свідчить, що для більшості звуконаслідування, як фонетичне уподібнення до немовленнєвих звукокомплексів, вийшло на перший план. 18 студентів розуміють *бум* як “*вибух*”; було запропоновано також визначення зі словом звук: “*звук, що означає різкий шум*”, “*звук вибуху*”. 14 студентів пояснили значення як “*різке збільшення чогось*”, “*розвиток чогось дуже швидко*”, “*пік популярності*”, “*підйом цін*”, “*швидке зростання чого-небудь*”, “*величезне зростання*”, “*швидкий розвиток якогось явища*”, “*стрімке набуття популярності*”, “*щось дуже популярне (продукт зазвичай)*”, “*популярність*”, “*навала, стрімке збільшення чогось*”, “*швидкий промисловий розвиток*”, “*пік чогось*”, “*необґрунтоване пожвавлення якихось подій*”. 2 студенти, даючи пояснення українською мовою, вдалися до іншого запозичення “*ажіотаж*”. Ми також зустрічаємо такі визначення як: “*щось неочікуване*”, “*спалах*”, “*багато активності навколо якогось заходу або людей*”, “*те, що зриває мозок*”, “*шалена річ, або щось, що може тебе вразити (шалені знижки і т.п.)*”, “*нововвведене, що спричинило певну реакцію*”, “*інколи може означати звук захоплення*”, “*морське судно*”.

Запозичене слово *драйвовий* (від англ. *drive*) було зрозуміле більшості студентів, і лише двоє не запропонували його визначення.

I. Коробова у дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова «Семантичне та

словотвірне освоєння новітніх запозичень в українській мові» пропонує наступне визначення лексеми *драйв* (англ. drive), від якої походить прикметник *драйвовий*: 1) у тенісі – один із основних ударів, що надає м'ячу обертання в напрямі польоту; 2) почуття пристрасного запалу, піднесеності, натхнення; велика емоційна напруга; 3) муз. особливе звучання, емоційна насиченість, внутрішня напруга музичної композиції [25, с. 268].

Серед визначень запозичення *драйвовий*, наданих студентами, ми спостерігаємо наступну частотність прикметників: “енергійний” (вжито 11 разів), “дуже енергійний” (1); “веселий” (7), “дуже веселий” (1); “запальний” (6), “жвавий” (4); “шалений” (3); “крутий” (2), “швидкий” (2); “яскравий” (1); “цікавий” (1); “класний” (1), “неймовірний” (1); “бадьорий” (1); дієприкметників “заряджений” (1), “захоплюючий” (1), “запалюючий” (1), “заохочувальний” (1), “збуджувальний” (1). Ми також зустрічаємо описові пояснення: “той, що надає енергію”, “щось, що дуже сильно захоплює людину, змушує відчувати приток сил”, “має багато ідей”, “енергійна, захоплива людина”, “той, що заводить, призводить до рухання”, “той, що надає енергію”, “для гарного відпочинку”, “той, що дарує емоції”, “той, що любить розважатися”, “людина, яка завжди у ритмі життя”, “той, що позитивно впливає на стан людини, дає прилив енергії”, “любить щось небезпечно, готовий до якихось незвичних пригод”, “щось шалене та цікаве, тобі круто цим займатися та насолоджуватися”, “той, що привертає увагу своєю рвучкістю до пригод”.

Досліджуваний матеріал свідчить, що для більшості студентів, що взяли участь в опитуванні, запозичення *драйвовий* несе позитивну конотацію, однак ми зустрічаємо і таке визначення як “занадто активний”, що має дещо негативну конотацію.

Словник української мови, представлений у вільному доступі у всевітній комп'ютерній мережі, надає визначення запозичення *тролінг* (trolling) як: «розміщення в інтернеті (на форумах, у дискусійних групах, у вікі- проектах та ін.)

провокаційних повідомлень з метою викликати флейм, конфлікти між учасниками, образи та ін.» [29].

І. Коробова, посилаючись на онлайн ресурс <http://a-yak.com/shho-znachit-troli/>, визначає тролінг (англ. trolling) наступним чином: «це постинг провокаційних, підбурювальних повідомлень (в мережі) або аналогічна поведінка в реальному житті, спрямована на розпалювання конфлікту серед членів якогось співтовариства або знущань, висміювання якогось суб'єкта» [25, с. 378].

Варто звернути увагу на той факт, що в обох варіантах пояснення лексеми *тролінг* українською мовою наявні іншомовні запозичення, такі як “флейм”, “постинг” які потенційно можуть бути незрозумілі пересічному українцю.

Аналіз результатів опитування студентів показав, що лише 2 людини (із 49) не змогли пояснити значення іменника *тролінг*. Досліджуваний матеріал свідчить, що пропонуючи визначення запозиченої лексеми *тролінг*, більшість студентів вдалася до українського іменника, наприклад: “насміхання над кимось”; “насмішка/насмішки”, “жарт/жарти”, “насміхання”, “провокація/онлайн провокація”, “провокування”, “висміювання” “зневага, знущання”, але ми також зустрічаємо і дієслова: “насміхатися”, “шуткувати над кимось”, “жартувати над кимось”. Ми також зустрічаємо розгорнуті визначення, наприклад: “засміювання людини/групи людей у інтернеті або реальному житті”, “жарти в інтернеті злобного характеру”, “дії щодо людини (негативні)”, “вид спілкування (емоційний) для конфліктів”, “форма спілкування, коли людина навмисно провокує іншу своїми «жартами»”, “використання жартів, гумору з метою когось зачепити”, “провокування, загравання на болісних, гострих темах”, “соціальна провокація або глушіння в соц. мережі”. Три студенти дали визначення запозиченого слова *тролінг* як “булінг” (від англ. bullying); тобто вони не змогли підібрати український еквівалент і віддали перевагу також запозиченому слову. Ми також зустрічаємо таке визначення як “забулювання кого-небудь; пресування чогось або когось в інтернеті”. І знову ми стикаємося з фактом, що пояснюючи певне слово чи термін

українською мовою, студенти вважають за потрібне звертатися до запозичених слів, вдаючись до неологізмів “забулювання”, “пресування”.

Аналіз даних щодо розуміння студентами значення слова *піарник* свідчить, що дане слово є досить впізнаваним (лише 3 студенти не змогли надати його визначення). Пропонуючи пояснення слова українською мовою, четверо студентів залишили іншомовну основу *піар*: “той, хто піаре людей з якоюсь метою”; “людина, яка піарить щось, або когось”; “людина, що піаре певні продукти”; “людина, яка робить піар чомусь чи комусь”. Це свідчить про розмитість даного поняття у свідомості; крім того ми спостерігаємо проблему граматичного узгодження іншомовного дієслова *піар* у реченні (*піаре; піарить; робить піар*).

Ми також зустрічаємо такі визначення як “*потребуючий уваги, розуміння, віднайдення впізнаваемости*”; “*людина, яка обожнює щось робити незвичайне на публіку, щоб на неї звернули увагу*”; “*той, хто отримує славу*”, які свідчать про нерозуміння студентами, які їх запропонували, значення слова *піарник*.

Проблемою, яка існувала та продовжує існувати в регіонах Північно-Східної України є вплив російської мови. Свідченням тому є такі визначення іншомовної лексеми *піарник*, запропоновані студентами: “*це та людина, яка допомагає в продвиженні якогось бренду*”; “*людина, яка допомагає продвинути*”; “*людина, яка продвигає будь-який продукт*”; “*той, хто продвигає*”. Слова “(в) продвиженні”, “*продвинути*”, “*продвигає*” є прохідними від російського іменника в *продвижении*, дієслів *продвинуться, продвигать*. “*Віднайдення впізнаваемости*” замість українського варіанту “*віднайдення впізнаваності*”, “*щось, що дуже сильно захоплює людину, змушує відчувати приток сил*” (замість “*приплив сил*” під час надання визначення прикметника *драйвовий*).

Варто окремо звернути увагу на той факт, що незважаючи на те, що студентам першого курсу було запропоновано надати визначення іншомовних слів українською мовою, 5 студентів із 49 давали відповіді російською. Це свідчить про свідоме небажання послуговатися державною мовою.

Проаналізований матеріал свідчить, що досить для багатьох студентів іншомовні запозичення, наявні в засобах масової інформації, виявилися вельми складними для розуміння. І тут варто звернути увагу на той факт, що для тих, хто відверто визнає, що не знає і не розуміє значення запозиченого слова завжди є можливість відкрити авторитетні довідкові джерела та словники іншомовних слів та знайти їх визначення. Набагато гірша справа, коли людина вважає, що має певне розуміння запозиченого слова, яке насправді є хибним, і, як наслідок, відбувається абсолютно спотворене сприйняття інформації, представленої в засобах масової інформації. Наприклад, запозичене слово *компліментарний* було невірно пояснено 86,7% студентів-першокурсників: для більшості це слово означає «додатковий» (що є помилковим), замість «схвальний»; і, отже, правильний зміст речення «Якщо у травні більшість дописів були компліментарними щодо Терехова, то у серпні "Первая столица" майже повністю зосередилася на кампанії проти Добкіна» [31] неминуче втрачається. Чи, наприклад, дієслово *уніфікувати*, яке є активно уживаним у ЗМІ та державних нормативних документах, було невірно пояснено 56,5 % студентів-першокурсників. Так інформація: «Законопроект уніфікує правила для переходу прав власності та всіх видів користування земельною ділянкою у випадку переходу права власності або права користування земельною ділянкою у разі набуття права власності на розташовані на такій земельній ділянці об'єкти нерухомого майна і вносить відповідні зміни до ст. 120 Земельного кодексу України та ст. 377 Цивільного кодексу України» [32] буде сприйнята неповністю.

Номінативна та ідентифікаційна функції української мови також розглядалися на матеріалі фольклорних і літературних творів крізь призму етногенетичних, національних, культурних, естетичних, морально-етичних чинників творення нації. Мова, як один із факторів етнотворення, формує національний характер, національну культуру і духовність нації. Тому саме в фольклорних та літературних творах відображено глибоку вкоріненість в основи національного світосприйняття, світорозуміння, світовідтворення, розуміння яких убезпечує націю від

національного винародовлення та маніпулятивних впливів. На основі цього здійснено порівняльну характеристику архетипної, символічної, поетичної складової мови українських народних дум, які побутували у Північно-Східній, Центральній Україні та літературних творів Галичини (Покуття).

Завдяки порівняльному аналізу етнопсихолінгвістичних ознак відображення архетипу (архетипного й символічного образу) у творах ми показали тяглість традиції від народної до авторської словесності.

Здійснено порівняльну характеристику національних картин світу українців та народів країн Близького Сходу. Національний характер, знакову систему мов ми досліджуємо «у тісному зв'язку з ідейно-духовними та художньо-естетичними досягненнями сучасної гуманітарної науки» [38, р. 49]. Наголошено, що світосприйняття та світорозуміння народів засноване на єдності людини і світу, в основі якого лежить діалектика протилежностей. Це ми простежили в етимології жіночих та чоловічих імен, понятті «свій–чужий», символіці образу матері.

Також підкреслено, що символіка, як поняття етногенетичне, допомагає зрозуміти спосіб мислення кожного народу, його моральні, духовні, етичні й естетичні ідеали. Походження символу ми пояснюємо через закономірності розвитку мови. Зазначаємо, що уявлення є основною ознакою, завдяки якій слово виражає зміст думки, а значення слова повністю не показує зміст думки, а лише символічно відтворює її.

У своїх дослідженнях ми простежили й «феномен національної культури й духовності українського народу в тісних взаємозв'язках із слов'янознавчою тематикою і проблематикою європейських та світових компаративних досліджень мов, літератур та фольклору» [37, с. 478]. Вказано на семантико-синтаксичні, часові структури фольклорних творів, їх мовно-естетичні функції, філософію змісту.

З'ясовано, що включення запозичень в українську мову може бути викликано: необхідністю дати назву новітнім предметам, поняттям та явищам; відсутністю відповідної (більш точної) назви в українській мові; необхідністю економії мовних

зусиль, коли на заміну розлогій описовій фразі приходять емке іншомовне слово; прагненням збагатити українську мову за допомогою більш виразних засобів; сприйняттям іноземного слова як більш сучасного та престижного порівняно з його українським еквівалентом; необхідністю надати чітке визначення конкретного, специфічного слова.

В той же час емпіричні дані свідчать, що цілеспрямоване включення запозичень у сучасний дискурс засобів масової інформації є ефективним інструментом маніпулювання індивідуальною свідомістю та громадською думкою, оскільки внутрішня форма запозиченого слова залишається неясною та розмитою для адресата, вводячи його в оману в процесі сприйняття інформації, відволікаючи від розуміння суті питання, що розглядається [7, с. 221].

З'ясовано також характер кореляції між процесом розвитку людини й нації та актуалізацією номінативної й ідентифікаційної функцій рідної мови, питання мовної гармонізації суспільства.

Частина міркувань, пов'язаних із розмежуванням суспільств, включає мову і культуру. В різних дисциплінах, таких як лінгвістика та соціологія, по суті, ці два явища розглядаються як взаємопов'язані. Питання мови та культури практично не можливо обговорювати та вирішувати ізольовано. Жодне суспільство не існує без мови та культури, і в той же час кожне суспільство відрізняється своєю культурою та мовою. Мова та культура відіграють важливу роль у встановленні та підтриманні гармонії взаємовідносин між громадянами. Мова є невід'ємною частиною нематеріальної культури. Це частина способу життя людей, а також їх ідентичності. Мова також виступає інструментом, за допомогою якого передається й зберігається культура у письмовій чи усній формі. Так само як культура допомагає забезпечувати порядок у суспільстві та сприяти його згуртованості, мова також виступає соціальним інструментом, гарантуючи ефективну взаємодію між людьми. Мова й культура є дієвими інструментами для підтримання миру і гармонії у суспільстві, встановлення та підтримання порядку та соціального контролю,

взаємної поваги між членами суспільства, збереження духовних цінностей спільноти.

У цьому аспекті винятково важливою є ідентифікаційна функція державної мови, коли саме чиста українська мова визначає нас як представників працюючої, шанованої та поміркованої української нації серед багатьох поважних націй світу, міцно нас єднуючи. Ідея: «Я говорю українською. – Я пишаюся цим. – Я українець/українка» має дбайливо плекатися з самих перших років народження дитини батьками, дошкільною освітою, молодшою, середньою, старшою, вищою школою допомагаючи досягнути, що мова народу – то безцінний дар та, водночас, і дієва зброя, щоб протистояти маніпулятивним впливам.

1.2 Модель актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови

В умовах гібридної війни, яку Росія розв'язала проти України, дії держави, спрямовані на впорядкування мововжитку в суспільстві, а також на інформаційну безпеку, мають ґрунтуватися не тільки на комунікативному, а й на ідентифікаційному та номінативному потенціалах української мови, яка законодавчо визнана єдиною державною.

Національну ідентичність вважають сучасним феноменом, в основі якого лежить колективне чуття, зіперте на віру в належність до однієї нації й у спільність більшості атрибутів, що роблять її відмінною від інших націй. Ідентичність є наслідком усвідомлення формування окремої спільноти, що має ту саму мову, культуру, минуле, символи і традиції, пов'язані з певною територією [33, с. 19–20]. Загальнонаціональне дослідження, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» спільно з соціологічною службою Центру Разумкова в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької й Луганської областей,

засвідчує, що 72 % громадян вважають українську мову важливим атрибутом незалежності України та її ідентичності [34].

Своєю чергою номінативна функція мови пов'язана з пізнанням, формуванням образу об'єктивної дійсності. Кожна мова формує свій номінативний апарат, у якому відбивається національна ментальність. Засвоєння номінативів іншої мови формує спосіб мислення, притаманний іншим культурам, а відповідно й орієнтацію на інший соціокультурний контекст. Освоєння світу засобами чужої знакової системи загрожує тим, що носії такої системи в конфліктних ситуаціях не сприймають її як загрозову, а це вже сприятливий ґрунт для ворожої пропаганди й порушення інформаційної безпеки.

Крім того, у сучасному світі національні мови є інструментами промоції своєї культури, економіки тощо, а незнання чи недостатньо добре знання словника своєї мови стоїть на заваді просування країни у світі.

Тут варто звернути увагу на українську мову як іноземну, яка набуває особливого значення і становить перспективний напрям вітчизняної лінгвістики. В умовах глобалізаційних змін вона виконує роль інноваційного соціокультурного інструмента. Для іноземців українська є спеціально вивченою мовою, тобто вони свідомо вкладають кошти, щоб у майбутньому мати економічний зиск. Вивчення української як іноземної можна трактувати як своєрідне інвестування. Опановуючи українську як іноземну, мігрант капіталізує себе, бо знання мови розширює мережу можливих взаємодій: працевлаштування, торговельні операції, культурна й суспільна активність, підприємництво, залучення до місцевої громади.

Динаміка прибуття освітніх мігрантів до нашої країни, починаючи з 2000 року, постійно зростає. Громади-реципієнти, розробляючи стратегічні плани розвитку, розглядають освітню міграцію як потенційно перспективну нішу для розвитку своїх територій, як можливість залучати інвестиції та активно інформувати про своє існування, заохочуючи до приїзду в їхні міста.

Сьогодні розмаїття іноземних студентів більше, ніж будь-коли раніше. Взаємодія між носіями різних культур стає такою ж реальною, як і між носіями однієї культури. На цьому тлі українська як іноземна має стати для гостей знаряддям пізнання ідентичності спільноти-господаря, інструментом засвоєння нової культури, взаємодії мігрантів і спільноти, в якій вони перебувають, а також комунікативною платформою для розвитку культури толерантності.

В умовах глобалізації українська мова як іноземна здатна взяти на себе роль «м'якої сили»: через навчання іноземців нашої мови, активізуючи номінативну й ідентифікаційну функції мови, популяризувати у світі цінності й традиції української національної культури, формувати прихильників України, спонукати до спільних міжнародних досліджень, проєктів, програм, а водночас глибше пізнавати інші культури, аналізувати інший досвід, щоб рухатися до ефективного суспільства.

Отже, у сучасних умовах українська мова як іноземна є інноваційним напрямом сучасної українолінгвістики, набуває соціально-економічної вартості, стає ефективним знаряддям культурної дипломатії та розвитку місцевих громад. Однак усе це можливо за умови, що місцеві громади виступатимуть як партнери освітніх закладів, де навчаються іноземні студенти. Маркування простору, надання різних послуг має відбуватися державною мовою. Спільні проєкти університетів і місцевих рад сприятимуть швидшій адаптації мігрантів у новому соціокультурному середовищі, забезпеченню рівних можливостей представникам усіх етнічних груп та визнанню цінності різних культур [39].

Колоніальне минуле України спричинило ситуацію, коли носії української мови, що становлять переважну більшість населення, через ущемлення їхніх політичних прав і свобод, застосовану щодо них мовну агресію (пряму й непряму заборону говорити рідною мовою), виявилися позбавленими рівної можливості вживати українську в багатьох публічних практиках.

Результати соціологічного дослідження «Мовно-культурна ідентифікація молоді Сумщини» красномовно свідчать про наслідки цієї мовної агресії. Із 500 опитаних осіб віком від 14 до 25 років у 16 населених пунктах, зокрема в містах Суми, Шостка, Охтирка, Білопіль, Тростянець, Глухів, Недригайлів, Ромни та кількох районах, рідною вважають українську 94 %, 5 % – російську. Проте спілкуються щоденно українською лише 18 %. Переважна мова повсякденного спілкування – суржик (55 %). Перейти на українську виявляють психологічну готовність 31 % опитаних. Не міркували про це 28 % [35, с. 268].

Потрібно акцентувати увагу й на тому, що значне інформаційне навантаження, із яким щоденно зіштовхується кожен громадянин України, досить часто переходить у категорію інформаційного перевантаження, коли людина втрачає здатність об'єктивно оцінювати характер і специфіку представлення матеріалу, наявного у засобах масової інформації та соціальних мережах, та може легко стати жертвою маніпулятивного впливу. Номінативне варіювання для позначення певної неодноразово згадуваної особи, об'єкта чи події є досить поширеним явищем у засобах масової комунікації та може бути приховуваною маніпулятивною тактикою.

Важливим також є розуміння того, що сфера інформації, її роль та місце в суспільстві суттєво змінились у час інформаційної війни, інформаційних і психологічних пропагандистських спецоперацій та маніпулятивних впливів. Наукові спостереження та розвідки показують, що в цій царині з'явилися неконвенційні гравці, спецслужби, що поширюють дезінформацію, фейки та маніпулятивний контент.

Одним із напрямів діяльності основних акторів у сфері інформаційних спецоперацій є маніпулятивні впливи з метою трансформації політичної, національної, мовної ідентичності та формування патернів масової свідомості й масової поведінки, формування необхідних масових психічних станів. У цьому контексті засоби маніпуляцій свідомістю постають як неконвенційна зброя, тобто

як засоби поза межами міжнародного їх регулювання. Відтак розроблення науково обґрунтованої моделі актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови, що виступають гарантами всебічного розвитку людини й нації з огляду на виняткову необхідність протидії маніпулятивним впливам, набуває особливої ваги.

Стратегічне значення має також ідентифікаційна складова мови, що полягає у згуртуванні мовців в одну спільноту, дозволяє мобілізувати сили нації для розв'язання внутрішніх і зовнішніх економічних, політичних, культурницьких, соціальних задач. Б. Гаврилишин – один із найвідоміших учених і консультантів, член Римського Клубу – в праці «До ефективних суспільств. Дороговкази в майбутнє» назвав серед цінностей, які приводять нації-держави до успіху, патріотизм, базований на доброму знанні найперше своєї мови [40].

Відповідно до результатів соціологічного дослідження «Мовно-культурна ідентифікація молоді Сумщини» 53 % вчителів і викладачів у позанавчальний час говорять українською, лише 34 % керівників гуртків, студій, секцій послуговуються державною мовою під час освітнього процесу. Автори дослідження висновують, що через це позиції державної мови доволі слабкі серед молоді [35, с. 269]. Тут наголосимо, що держава гарантує кожному громадянину України право на вивчення на належному рівні державної мови через дошкільні, загальні середні, професійно-технічні, фахові передвищі та вищі освітні заклади, а отже, порушення мовного режиму в них чи недостатній рівень володіння державною мовою педагогічними працівниками стоїть на заваді реалізації Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Виходячи з цього варто розглянути питання організації безплатних мовних курсів для всіх педагогічних працівників, які не володіють українською мовою на високому рівні в усній і письмовій формі, які послуговуються суржиком під час своєї професійної діяльності, які широко вживають росіянізми тощо.

Особливої уваги, як з боку Міністерство освіти та науки України, так і з боку місцевих органів влади, потребує подолання практики двомовності в освітніх закладах.

Зазначені проблеми й стали осердям дослідження та розроблення науково обґрунтованої моделі актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови, що виступають гарантими всебічного розвитку людини й нації з огляду на виняткову необхідність протидії маніпулятивним впливам.

Мова, безперечно, є багатогранним явищем. На нашу думку, три ключові аспекти оволодіння мовою, а саме: практика, занурення у мовне середовище та ретельна мовна й мовленнєва підготовка є найбільш вагомими складовими, що впливають на здатність дітей спілкуватися рідною мовою, що має вирішальне значення для встановлення емоційного зв'язку між мовою та ідентичністю.

Важливе значення у моделі актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови відводимо мовній особистості. Соціолінгвіст Є. Боринштейн визначає її як «систему, яка виникає в суспільстві й розвивається, ґрунтуючись на здатності вираження й закріплення соціальних відносин і взаємодій» [36]. Науковець виокремлює такі складові мовної особистості: мовна відкритість і доступність, соціально-діяльнісна спрямованість, адаптивно-акумулююча характеристика, соціально-культурна пізнавальна мотивація, мисленнєва індивідуалізація світу, репрезентативність, естетико-мовний профіль особистості [36].

Досліджуючи структуру мовної особистості, науковці виділили типи мовленнєвої культури: елітарний, літературно-розмовний, фамільярно-розмовний, просторічний, професійно-обмежений [4, с. 95].

Дослідник структури, типології, виховання мовної свідомості П. Селігей виділяє чотири компоненти мовної свідомості: мовні знання, мовні почуття, мовні оцінки й мовні настанови. Саме в контексті мовних почуттів прийнято говорити про такі специфічні переживання щодо мови, як належність до мовної спільноти й

одночасно відмінність від інших спільнот, відчуття відповідальності за долю своєї мови. З цим елементом мовної свідомості пов'язані й переживання щодо свого мовного «Я», а саме: відчуття власної мовної повноцінності або неповноцінності, задоволення від досконалого рівня володіння мовою чи невдоволення своєю мовленнєвою невправністю. Ці факти засвідчують глибинну вкоріненість мови в духовне єство людини й доводять, що мова є набагато вагомішим феноменом, а не просто звичайним комунікативним засобом [41].

Отже, головним завданням державної політики щодо української мови має і надалі бути розширення сфери її вжитку, піднесення масової грамотності й мовної культури, подолання мовного нігілізму, безвідповідального ставлення до державної мови з боку її громадян, особливо тих, хто забезпечує виконання функцій держави, представляє її, надає послуги від її імені.

Слід визнати слушною думку П. Селігея і про те, що на мовну поведінку громадян найбільш дієво впливати через мовну свідомість. Слід формувати в ній необхідні мотиви й настанови, а звідси випливає, що мовна освіта – це не лише мовне навчання, а й мовне виховання. Мовне навчання допомагає опанувати мовні знання, розвинути грамотне мовлення, високу мовленнєву культуру, а мовне виховання культивує ставлення до державної мови як до цінності, як до потенційно зниклого національного ресурсу [41].

Отже, мовна свідомість – це один із найважливіших стратегічних чинників не тільки мовної стійкості, а й національної безпеки держави.

Значущим компонентом запропонованої моделі є свідомість громадянина, його налаштованість на опанування мовних норм. Відповідно акцент варто робити на когнітивному, мотиваційному та емоційному компонентах мовної особистості. Свідомість, окрім усього іншого, поєднується із діяльнісно-комунікативними потребами особистості.

Проведені дослідження дають підстави авторам стверджувати, що актуалізація номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови відбувається на основі:

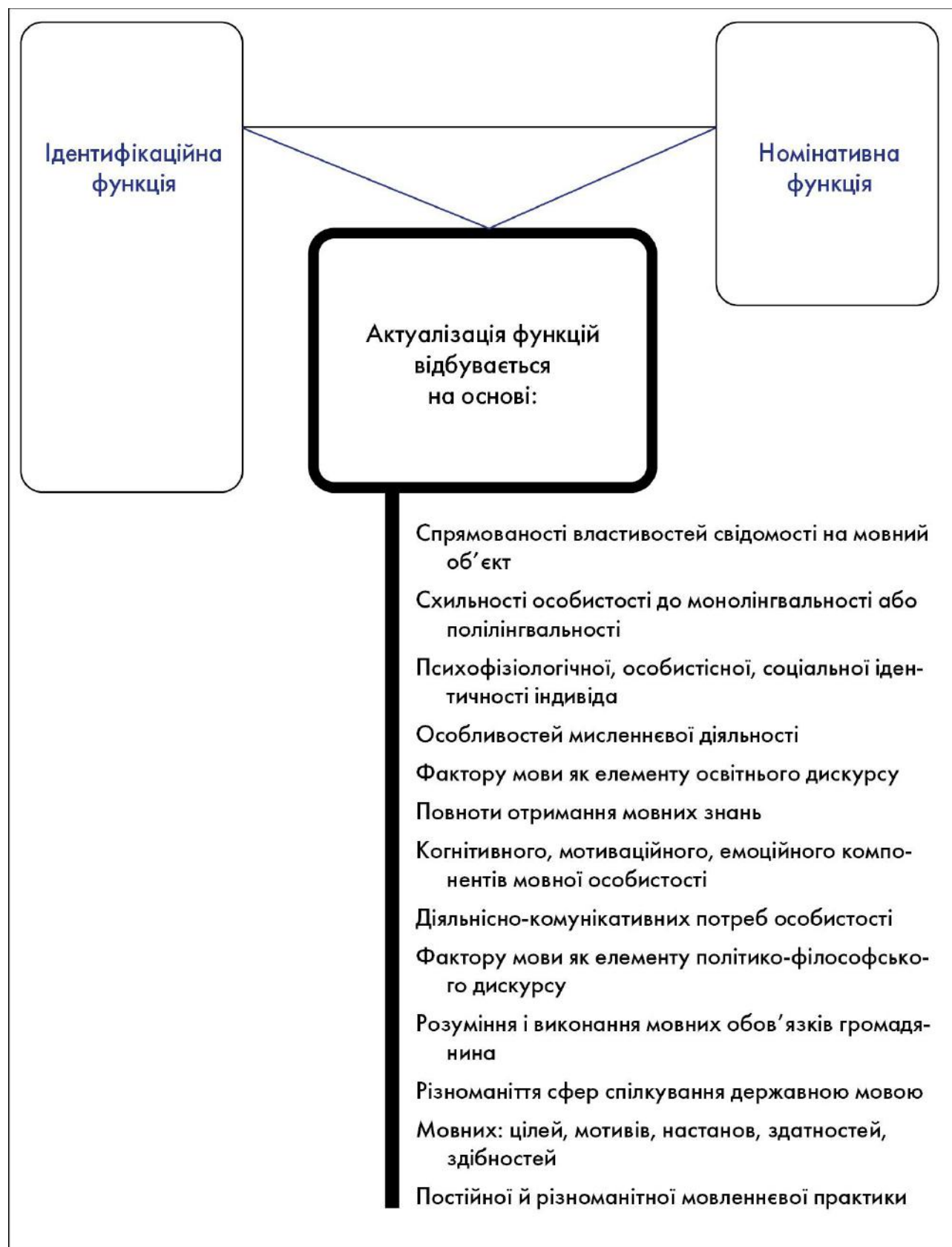
спрямованості властивостей свідомості на мовний об'єкт; схильності особистості до монолінгвальності або полілінгвальності; психофізіологічної, особистісної, соціальної ідентичності індивіда; особливостей мисленнєвої діяльності; фактору мови як елементу освітнього дискурсу; повноти отримання мовних знань; когнітивного, мотиваційного, емоційного компонентів мовної особистості; діяльнісно-комунікативних потреб особистості; фактору мови як елементу політико-філософського дискурсу; розуміння і виконання мовних обов'язків громадянина; різноманіття сфер спілкування державною мовою; мовних: цілей, мотивів, настанов, здатностей, здібностей; постійної й різноманітної мовленнєвої практики. Результати представлені в таблиці 3.

Актуалізація номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови важлива для: 1) визначення вікових параметрів національної мовної ідентифікації; інтенції політичної реальності в контексті мовної політики держави; мовної публічної поведінки; соціальних та культурних ознак національної мовної ідентифікації як інструменту впливу на масову свідомість; шляхів та способів протидії маніпулятивним впливам; softpower як підґрунтя домінування через засоби впливу на ідентичність; 2) виявлення особливостей застосування тактик маніпулятивного впливу, наявних у мас-медіа; дискурсивних функцій механізмів соціального впливу; впливу інших мов на лінгвалізацію; 3) з'ясування характеру кореляції між процесом розвитку людини й нації; процедури дослідження ідентифікації тактик маніпулятивного впливу; мовної ідентифікації у часовому вимірі; специфіки впливу в політичній пропаганді, рекламі, засобах масової інформації мас-медійного мовлення; мовної гармонізації суспільства.

Науково-технічні результати дослідження вважаємо досягнутими.

Таблиця 3 – Модель актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови

ВИСНОВКИ

У результаті виконання технічного завдання дослідження «Номінативна та ідентифікаційна функції мови як механізм розвитку людини й нації в аспекті протидії маніпулятивним впливам», на основі аналітичних пошуків та напрацювань; спираючись на соціологічні дані; усвідомлюючи, що семантико-прагматична організація мови ґрунтується на кількох найзагальніших принципах, що виявляють себе на різних рівнях мовної структури, серед яких принцип соціоцентризму, в основі якого відокремлення «себе» від «них», «свого» від «чужого», визначено, що:

– в умовах гібридних воєн, які стали ознакою сучасної доби, зокрема в умовах гібридної війни, розв'язаної Росією проти України, мовну політику держави слід здійснювати на засадах подолання дискримінаційної спадщини [9, с. 263], а також культивування не тільки комунікативної, а й ідентифікаційної та номінативної функцій мови. Такий підхід важливий і через те, що: 1) українська і російська мови близькі, 2) значна частина населення говорить суржилом – субкодом, який являє собою мішану форму українсько-російського мовлення. Ці чинники дають додаткові підстави для маніпуляцій з боку ворога на тему «українці й росіяни – один народ»;

– ґрунтовне дослідження джерел та матеріалів, представлених як в друкованих ЗМІ, так і тих, що подані у вільному доступі у всесвітній комп'ютерній мережі, та є популярними серед носіїв мови у різних регіонах Північно-Східної України та активно ними читаними, свідчить про наявність значної кількості запозичених слів, переважно англіцизмів, уживання яких досить часто є необґрунтованим, оскільки наша державна мова може запропонувати чудовий український варіант;

– включення запозичень в українську мову може бути викликано: необхідністю дати назву новітнім предметам, поняттям та явищам; відсутністю

відповідної (більш точної) назви в українській мові; необхідністю економії мовних зусиль, коли на заміну розлогії описовій фразі приходять ємке іншомовне слово; прагненням збагатити українську мову за допомогою більш виразних засобів; сприйняттям іноземного слова як більш сучасного та престижного порівняно з його українським еквівалентом; необхідністю надати чітке визначення конкретного, специфічного слова;

– чимало представників загальнонаціональної та регіональної еліти, насамперед південного, північного та східного ареалів, не до кінця розуміють і використовують цей потенціал, що може стати серйозною загрозою для національної безпеки Української держави;

– не може не турбувати стан у дитячих садках, школах, закладах вищої освіти, де педагоги не вміють на належному рівні спілкуватися між собою і з дітьми українською мовою. Особливої уваги потребує домінування російської мови на перервах, під час позанавчальних заходів. У такий спосіб педагоги транслиують дітям і молоді не обов'язковість виконання законів України, формують уявлення про державну мову як мову меншої цінності порівняно з російською. Це при тому що вчителю належить ключова роль у подоланні культурно-мовної асиміляції. Саме вчитель, поряд із батьками, є найбільшим авторитетом для дітей. Це стосується не лише дітей з родин етнічних українців, а й дітей представників національних меншин;

– ономастикон українських населених пунктів і далі має позбуватися колоніальних і тоталітарних найменувань. Російськомовні назви мають бути замінені українськомовними. Дослідження професора Вроцлавського університету Олега Белея переконливо доводять, що зволікання з перейменуванням не тільки відповідних топонімів, а й ергонімів стає причиною зсувів у мовленні й ментальному лексиконі жителів цих населених пунктів, що з часом призводить до нечутливості до різних маніпуляцій з боку агресора;

– політика русифікації і радянізації української мови виявляла себе в забороні національної самобутньої лексики, граматичних форм, правописних і орфографічних норм, нав'язуванні об'єктного синтаксису, де не тільки громадяни, а й держава постають не суб'єктами, а об'єктами. Україна успішно пройшла адміністративну реформу, яка передбачає і нову ідеологію функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування – реалізація прав і свобод громадян;

– у сучасному світі, який стрімко рухається у бік глобального управління за допомогою м'якої сили, національні мови набули властивості ефективного засобу внутрішньої та зовнішньої політики, стали інструментом впливу на представників інших культур і формування іміджу країн. За приклад може правити діяльність таких організацій, як Польський інститут, Британська рада, Французький інститут, Гете-Інститут, Інститут Сервантеса, Інститут Данте Аліг'єрі та ін.;

– у справі популяризації української мови, культури, держави серед іноземних громадян ключова роль належить українській мові як іноземній (УМІ). Вона має стати пріоритетом як зовнішньої культурної політики України, так і внутрішнього процесу мовного планування. Важливо, щоб іноземні студенти, які навчаються в Україні, мали достатню кількість годин для засвоєння норм української мови, щоб середовище, в якому вони перебувають сприяло вивченню української мови, а не російської. Опанування мовним кодом іншої держави загрожує тим, що після повернення на батьківщину колишні студенти діставатимуть інформацію з російськомовних джерел, які часто є маніпулятивними [19, с. 54–55];

– акцентуючи увагу на вивченні процесів, як в українському соціумі послуговуються базовими функціями рідної мови, а саме номінативною та ідентифікаційною, а також вивчаючи наслідки маніпулятивного впливу, вдалося активізувати зусилля та сприяти розвитку людини-патріота, гідного представника своєї нації, здатного ідентифікувати спроби маніпулятивного впливу та рішуче протидіяти ним;

– мова є невід’ємною частиною нематеріальної культури. Це частина способу життя людей, а також їх ідентичності. Мова також виступає інструментом, за допомогою якого передається й зберігається культура у письмовій чи усній формі. Так само як культура допомагає забезпечувати порядок у суспільстві та сприяти його згуртованості, мова також виступає соціальним інструментом, гарантуючи ефективну взаємодію між людьми. Мова й культура є дієвими інструментами для підтримання миру і гармонії у суспільстві, встановлення та підтримання порядку та соціального контролю, взаємної поваги між членами суспільства, збереження духовних цінностей спільноти. Ідея: «Я говорю українською. – Я пишаюся цим. – Я українець/українка» має дбайливо плекатися з самих перших років народження дитини батьками, дошкільною освітою, молодшою, середньою, старшою, вищою школою допомагаючи досягнути, що мова народу – то безцінний дар та, водночас, і дієва зброя, щоб протистояти маніпулятивним впливам.

Науково-технічні результати дослідження вважаємо досягнутими.

Новизна та практичне значення результатів дослідження є важливими для використання в подальших прикладних дослідженнях щодо розв’язання структурних завдань наукового стилю сучасної української літературної мови; розкриття специфіки актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови; особливостей застосування тактик маніпулятивного впливу, наявних у засобах масової інформації та соціальних мережах, пов’язаних із мовленнєвими процесами; дискурсивних функцій механізмів соціального впливу; порівняльного аналізу етнопсихолінгвістичних ознак відображення архетипу (архетипного й символічного образу) у творах на засадах тяглості традиції від народної до авторської словесності.

Результати досліджень стали основою рекомендацій для місцевих влад щодо мовної, інформаційної, соціокультурної політики в північно-східному регіоні України; до Державної програми розвитку української мови; до Стратегії

популяризації української мови як державної до 2030 року; до Стратегії інформаційної безпеки України.

Результати досліджень будуть розгорнуті в подальших технічних завданнях, спрямованих на виконання Перспективного плану розвитку наукового напрямку «Гуманітарні науки та мистецтво» Сумського державного університету в 2022–2025 роках. Зокрема таких, як «Історія Північно-Східної України», «Глобалізаційні виклики функціонування української мови та літератури», «Формування вторинної мовної особистості в процесі вивчення української мови як іноземної», «Гуманітарна та соціокомунікаційна складова інформаційної безпеки особистості» та ін.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Рекомендації для місцевих влад щодо мовної, інформаційної, соціокультурної політики в північно-східному регіоні України

Місцевий рівень влади виступає першою ланкою дотику між урядом України та широкою громадськістю і саме на цьому рівні мають розв'язуватися питання мовної, інформаційної, соціокультурної політики північно-східного регіону України.

Питання мови – це завжди «делікатне» питання, оскільки люди почуваються найбільш зручно, коли говорять рідною мовою. Це природно, оскільки рідна мова – мова, яку вони знають найкраще, і якою вони можуть висловити свої думки та почуття найбільш повно та чітко.

Північно-східний регіон України традиційно мав близькі мовні контакти з Росією, наслідком чого є природній білінгвізм. Певна кількість громадян України, що мешкають у північно-східному регіоні України, послуговується російською мовою у повсякденному спілкуванні. Аналіз друкованих видань та матеріалів, розміщених в мережі Інтернет, свідчить, що досить багато статей, представлених у ЗМІ написані російською мовою.

Задля зміцнення позицій української мови у північно-східному регіоні України необхідним є:

- заохочувати молодих батьків розмовляти з дітьми українською мовою з самих перших днів від народження дитини, оскільки виховання та ставлення до рідної мови завжди починається в родині. З цією метою створити Клуб молодих батьків, який би мав свій сайт та функціонував онлайн, де б досвідчені педагоги надавали поради, практичні рекомендації та матеріали щодо навчання дітей рідній мові, та де б батьки могли поділитися чудовими досягненнями своїх дітей;

- запровадити низку регулярних культурно-мистецьких заходів, які б дбайливо плекали культурні та лінгвістичні традиції України;

- сприяти доступу до інформації саме українською мовою під час вибору опцій мови надання інформації;

- українська мова як державна має бути єдиною мовою спілкування у державних структурах, під час засідань та дебатів;

- під час написання й оприлюднення офіційних документів, за умови наявності вибору між іншомовним словом та його українським еквівалентом, віддавати перевагу українському слову з метою уникнення розмитості значення чи підміни понять. У випадку відсутності адекватного українського еквівалента, обов'язково давати розгорнуте описове пояснення іншомовного слова чи терміну;

- у зв'язку з наявністю великої кількості запозичених слів у засобах масової інформації, соціальних мережах та з метою підвищення обізнаності сучасної молоді й протидії маніпулятивним впливам, рекомендувати школам внести у навчальні плани модуль із вивчення сучасних іншомовних слів;

- запровадити щорічний конкурс творчих проєктів «Мова – Серце – Розум» серед навчальних закладів кожної освітньої ланки (дошкільних закладів, шкільних закладів, вищих навчальних закладів) з метою популяризації української мови у північно-східному регіоні з висвітленням перебігу конкурсу на відповідному сайті конкурсу та подальшим розміщенням найкращих творчих проєктів у відкритому доступі та практичним втіленням їх у майбутньому;

- проводити постійну просвітницьку роботу серед громадян України північно-східного регіону щодо набуття практичних навичок розпізнання фальшивих чи спотворених новин, представлених у всесвітній комп'ютерній мережі, з метою унеможливлення та нейтралізації їх маніпулятивного потенціалу;

- у процесі міжкультурної взаємодії та конкурентного співіснування різних культур, створити механізм підтримки української культури шляхом реалізації видавничих проєктів із перекладу українських творів мовами країн Європейського Союзу, Близького й Далекого Сходу та сприяти поширенню творів у цих країнах.

Рекомендації до Державної програми розвитку української мови

Мовна різноманітність та тенденції розвитку мовного різноманіття у світі, швидкі темпи мовної асиміляції, багатомовність як риса майбутньої людини, глобальні системи обміну інформацією, тенденції економічної інтеграції в сучасному світі викликають дедалі більшу мовну конкуренцію та загрозу зникнення мов навіть із досить великою кількістю носіїв. Відповідно до розуміння цінності мов у 21 столітті, кожна мова є унікальною культурною спадщиною людства, основою ідентичності етнічних спільнот.

Різноманітність мов і культур – це скарб людства та цивілізації. Мова більше не сприймається лише як комунікативний код. Мова – це безцінна скарбниця культурних традицій, основа національної ідентичності. Саме тому будь-яка мова посідає своє місце в системі людських цінностей; кожна мова визнається цінністю, яку необхідно зберегти, незалежно від кількості її носіїв чи економічної цінності.

Однак в реальному житті теоретичне визнання мов як основних елементів етнічної ідентичності змушене конкурувати з пріоритетом мов високої ринкової вартості. В умовах мовної конкуренції великі перспективи матимуть саме ті мови, які зможуть впевнено прямувати шляхом розвитку сучасної науки і техніки, удосконалювати методику машинного перекладу та оволодіння мовою, що дозволить висловлювати нюанси думок й почуттів.

У наш час збереження та розвиток мови не відбувається спонтанно. Отже, Україна має розробити послідовну мовну політику та вжити заходів щодо збереження та розвитку державної мови.

Процес планування мовної політики та відповідні офіційні документи є обов'язковими компонентами стратегії внутрішньої політики України задля сприяння високій якості опанування державною мовою, конкурентоспроможності української мови, забезпечення повного функціонування державної мови, збереження та розвитку традиційного культурного середовища української мови, сприяння комплексному дослідженню української мови, а також забезпечення

якісного засвоєння української мови під час навчання на всіх рівнях освітньої системи України.

Метою державної мовної політики є забезпечення самодостатнього розвитку української мови як єдиної офіційної мови. Задля успішного досягнення поставленої мети мовна політика має здійснюватися одночасно та узгоджено відповідно до основних її напрямків та аспектів, а саме: правового, лінгвістичного, педагогічного аспектів, а також аспекту участі спільноти.

Керівними принципами щодо національної ідентичності, громадянського суспільства та політики інтеграції України мають бути такі:

- 1) забезпечити використання української мови в публічному просторі нашої держави;
- 2) зміцнювати знання з української мови українців, які проживають за кордоном, національних меншин, негромадян, нових іммігрантів;
- 3) сприяти зміцненню української ідентичності та належності до України українців, які проживають за кордоном.

Держава має сприяти процесу розробки сучасних методичних посібників з навчання української мови як другої іноземної, а також сприяти забезпеченню професійного розвитку вчителів, розширювати освітні можливості для дорослих та заохочувати їх до поглибленого вивчення та удосконалення знань з української мови.

Україна є країною з багатою культурною спадщиною, якою опікується держава, жвавим та різноманітним культурним життям, творчими людьми, конкурентоспроможними творчими індустріями та зростаючою якістю життя для всіх. Творча Україна наголошує на важливості сучасних технологій у процесі творення та необхідності збереження мови, особливо в аспекті забезпечення доступності культурного контенту та послуг за допомогою сучасних технологій на всій території України, а також для української діаспори за кордоном та для всіх зацікавлених осіб за межами України.

В аспекті розвитку української мови, зміцнення її статусу та використання української мови у цифровому середовищі виключно важливою є розробка найсучасніших термінологічних баз даних, якісних електронних словників, включаючи он-лайнні словник сучасних іноземних слів.

Мовна політика має здійснюватися не тільки на рівні загальнонаціональних державних органів, а й регіональних, тобто органів місцевого самоврядування. Для цього необхідно розробити й затвердити обласні, районні, міські програми популяризації та розвитку української мови як державної, а також відповідні програми територіальних громад.

Визнати такою, що заслуговує першочергової уваги й негайного втілення, ініціативу Уповноваженого із захисту державної мови щодо розроблення регіональних програм захисту державної мови, а також запровадження інституту регіональних представників Уповноваженого із захисту державної мови.

У кожній області на базі провідних університетів створити лінгвістичні центри, що діяли б на постійній основі. Мета – соціологічні дослідження мовної динаміки, вивчення історичного розвитку української мови на відповідній території, діалектологічні та лінгвогеографічні студії, виявлення інформаційних небезпек, складання мовних біографій носіїв тощо.

Важливими напрямками розвитку української мови мають бути:

- сприяння усвідомленню громадянами та спільнотою в цілому ідеї, що українська мова є національною цінністю;
- створення єдиного розуміння з боку української спільноти щодо мовної політики держави;
- забезпечення участі спільноти в реалізації державної мовної політики України;
- сприяння всебічному дослідженню української мови;
- ретельне обґрунтування стандартизації літературної мови та кодифікації норм;

- сприяння усвідомленню як громадянами України так і представниками національних меншин необхідності якісного опанування української мови, набуття та удосконалення своїх знань української мови та нагальної потреби збереження української мови;

- сприяння розвитку й популяризація української мови за допомогою літератури та мистецтва;

- сприяння розширенню та захисту культурного середовища української мови.

Рекомендації до Стратегії популяризації української мови як державної до 2030 року

Здатність, прагнення та можливість кожного громадянина України вільно та із задоволенням спілкуватися українською мовою є пріоритетним завданням в аспекті популяризації української мови як державної. Українська мова є культурним багатством нашого суспільства, виступаючи запорукою самореалізації, взаєморозуміння, життєвого успіху, почуття громадянської гідності.

Концепція формування любові до рідної мови, поваги та шани до неї має бути наскрізною віссю, яка єднає кожен рівень виховної та освітньої ланки освітньої системи України.

З метою популяризації української мови як державної валідним є:

- здійснення мовної політики держави на засадах подолання дискримінаційної спадщини, а також культивування не тільки комунікативної, а й ідентифікаційної та номінативної функцій мови;

- надання можливостей для якісного раннього (дошкільний рівень) вивчення української мови, щоб з максимальною ефективністю використовувати природню здатність дітей до засвоєння нової інформації, і, безпосередньо, мови як засобу спілкування, та невичерпний ентузіазм дітей. У даному аспекті регулярне прослуховування українських народних пісень, і, звичайно, колискових та українських народних казок, представлених у виконанні професійних співаків та

акторів, мають сприяти пробудженню генетичної пам'яті, укоріненню сприйняття української мови як основного засобу спілкування;

- забезпечення можливостей для високоякісного викладання та навчання української мови у молодшій, середній, старшій школах та вищих навчальних закладах України. Регулярно проводити олімпіади та конкурси з української мови та залучати до них якомога більше школярів та студентів;

- забезпечення можливостей для професійного розвитку та навчання вчителів української мови;

- пріоритетним є також надання можливості громадянам України удосконалювати свої знання з української мови протягом усього життя. У даному аспекті дієвим та продуктивним заходом є організація постійних різнорівневих

онлайн-курсів з вивчення української мови, які мають бути й цікавими, й інформативними;

- розроблення єдиного механізму визнання та визначення рівня мовної компетенції, яка дозволила б громадянам України та всім бажаючим, хто володіють чи мають на меті оволодіти мовними навичками, отримати визнання своїх досягнень без зайвих проблем;

- створення віртуальної мовної спільноти, де б проводилися зустрічі з видатними письменниками та поетами України з метою популяризації краси та сили українського слова.

Рекомендації до Стратегії інформаційної безпеки України

- Підвищувати обізнаність громадян України щодо багатоаспектності понять фальшиві новини, дезінформація, інформаційні розлади;

- мовну політику держави здійснювати на засадах подолання дискримінаційної спадщини, а також культивування не тільки комунікативної, а й ідентифікаційної та номінативної функцій мови;

- зменшити асиметрію в регулюванні та громадських зобов'язаннях між засобами масової інформації та соціальними мережами;

- визначити ризики можливого нанесення шкоди інформації, її спотворення та розробити стратегії щодо недопущення цього чи відхилення спотвореної інформації в момент поширення;

- забезпечити умови для набуття кожним громадянином України базових знань щодо інформаційної грамотності з напрацюванням практичних навичок ретельного аналізу поданої інформації та об'єктивної, неупередженої її оцінки;

- розвивати загальні дебати навколо якості та специфіки матеріалів, представлених в мережі Інтернет й у соціальних мережах, генерувати зацікавленість проводити дослідження в царині дієвості застосування стратегій перевірки фактів;

- впроваджувати додаткові дослідження, зорієнтовані на ґрунтовне вивчення специфіки інформаційних розладів на державному та міжнародному рівнях;

- популяризувати методи й прийоми, застосовувані у сфері кібербезпеки, та проводити відповідні навчання, озброюючи сучасними знаннями осіб, які приймають рішення, а також громадяни в цілому з метою ефективної протидії маніпулятивним впливам;

- започаткувати державний науково-дослідний інститут з вивчення інформаційних розладів та популяризувати навчання громадян України у цифровому форматі з метою набуття ними знань критичного аналізу інформації, що представлена в мережі Інтернет та соціальних мережах;

- заохочувати соціальну відповідальність медіа-організацій щодо розширення та адаптації їх системи саморегулювання;

- сприяти прозорості на всіх рівнях, особливо в аспектів одержання прибутків засобами масової інформації від реклами та її джерел, алгоритмів ранжирування та фільтрації інформації, особливо в періоди політичних кампаній;

- надати дослідникам спрощений доступ до даних із соціальних мереж та сприяти їх співпраці з інженерами-проектувальниками;

- розробити інструменти для перевірки фактів, які можуть бути поширені на всю українську спільноту, та що дадуть змогу школам і бібліотекам під'єднатися з метою перевірки достовірності фактів та інформації;

- виокремити ряд професіоналів, які, за родом занять, виступають посередниками між користувачами й контентом (наприклад, веб-майстри, модератори дискусій/зустрічей, бібліотекарі) та навчіть їх медіа- та інформаційній грамотності, у тому числі у сфері інформації та інформаційних розладів;

- заохочувати соціальну відповідальність представників приватного сектору, особливо постачальників Інтернет-послуг, операторів та платформ;

- навчати молодь України з метою підвищення її обізнаності зі специфікою боротьби з фальшивими новинами;

- розробити й затвердити обласні, районні, міські програми популяризації та розвитку української мови як державної, а також відповідні програми територіальних громад;

- визнати такою, що заслуговує першочергової уваги і негайного втілення, ініціативу Уповноваженого із захисту державної мови щодо розроблення регіональних програм захисту державної мови, а також запровадження інституту регіональних представників Уповноваженого із захисту державної мови;

- у кожній області на базі провідних університетів створити лінгвістичні центри, що діяли б на постійній основі. Мета – соціологічні дослідження мовної динаміки, вивчення історичного розвитку української мови на відповідній території, діалектологічні та лінгвогеографічні студії, виявлення інформаційних небезпек, складання мовних біографій носіїв тощо.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Brown, D. H. (2000). Principles of language learning and teaching. White Plains: Pearson Education. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=тролінг>.
2. Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність: авторизований переклад з польської. Український науковий ін-т Гарвардського ун-ту, Інститут критики. Київ: Критика, 2005. 528 с.
3. Грицяк Д. І. Мова як чинник етнокультурної консолідації українського суспільства. Держава і право. № 60. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. С. 484–491.
4. Горіна Ж. Д. Лінгвокреативність у мовленнєвій репрезентації елітарної мовної особистості. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). 2011, № 15 (226). С.94–102.
5. Дзюба І. Нагнітання мороку. Від чорносотенців початку ХХ століття до українофобів початку століття ХХІ: ст., виступи. Київ: Києво-Могилян. акад., 2011. 503 с.
6. Євграфова А. Соціально-мовна концептуальність української національної ідеї у сучасних публіцистичних текстах. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1930> (дата звернення: 21.10.2021).
7. Ємельянова О. В. Новітні запозичення в українській мові та їх маніпулятивний вплив. Theory, practice and science. Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. Tokyo, Japan, 2021. P. 220–221. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2021/10/Theory-practice-and-science.pdf>
8. Іванов І. Двомовність і процеси політичної ідентичності в поліетнічному суспільстві. Політичний менеджмент. 2008. № 2. С. 66–75.
9. Кулик В. Мовна політика в багатомовних країнах. Закордонний досвід та його придатність для України. Київ: Дух і літера. 20021. 312 с.

10. Ковальова Г. П. Національна ідентичність та її формування в незалежній Україні в умовах глобалізації: культурологічні аспекти: автореф. дис. ... канд. культурології: 26.00.01. Харк. держ. акад. культури. 2010. 22 с.
11. Нагорна Л. П. Національна ідентичність в Україні. Київ: ІПіЕНД, 2002. 271 с.
12. Панасюк Л. В. Диглосія: до аналізу категорії білінгвізму. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. К.: ВІР УАН, 2011. Вип. 44. С. 583–586.
13. Sadiwnychyi Volodymyr, Nazarov Mykola, Lebid Andrii, Shevchenko Natal'ya. People's Information Security during a Pandemic and in the Post-Pandemic Period as a Systemic Phenomenon in Terms of Their Protectedness. *International Journal of Media and Information Literacy*. 2021, 6(1): 193–200.
14. Саплін Ю. Мовний конфлікт як взаємодія особистостей, соціальних стратегій та комунікативних культур. URL: http://ukrlife.org/main/tribuna/confa_21saplin.htm (дата доступу 12.11.2021).
15. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. К.: Основи, 1994. 390 с.
16. Садівничий В., Сушкова О. Джинса як етична проблема місцевої журналістики. *Інформаційне суспільство*. 2016. Випуск 23. С. 20–24.
17. Хабермас Ю. Громадянство і національна ідентичність. Умови громадянства: Зб. ст. Київ: Український Центр духовної культури, 2005. С. 49–70.
18. Шевчук О. Етнічна самосвідомість та етнічна ідентичність у сучасній Україні. Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні: зб. матеріалів VIII НТК науково-педагогічних працівників, 26-31 березня 2012 р. Львів: НУ Львівська політехніка, 2011. С. 263–264.
19. Ярова А., Лесько Б. Популяризація української мови: потреба широкого підходу. Навчання української мови у ЗВО МОЗ України: стан, виклики й перспективи. Збірник матеріалів семінару-наради (з дистанційною участю

завідувачів та фахівців однопрофільних кафедр). Івано-Франківськ: Вид-во ІФНМУ. 2021. 62 с.

20. Римаренко Ю. І., Чернець В. Г. Енциклопедія етнокультурознавства. / за ред. Ю. І. Римаренка. Київ: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2001. Ч. I. кн.2. 522 с.

21. Телия В. Н. Номинация. Языкознание. 2000. С. 336–337.

22. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2005. 20 с.

23. Ємельянова О. В. Новітні запозичення в українській мові та їх маніпулятивний вплив. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=q-dfq1Sr9xU> (дата опублікування: 12.11.2021).

24. Кислюк Л. П. Нові англійські запозичення і термінологія. Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. пр. 2001. Вип. IV. С. 51–53.

25. Коробова І. О. Семантичне та словотвірне освоєння новітніх запозичень в українській мові: дис. ... канд. філ. наук: спец. 10.02.01. Київ; Запоріжжя, 2017. 443 с.

26. Macmillan dictionary. URL: https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/boom_1 (дата звернення: 12.12.2021).

27. Oxford dictionary. URL: <https://www.lexico.com/definition/boom?locale=en> (дата звернення: 12.12.2021).

28. Словник іншомовних слів Мельничука. URL: <http://slovopedia.org.ua/42/53402/284243.html> (дата звернення: 1.10.2021).

29. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/bum> (дата звернення: 12.12.2021).

30. Verstyuk I. Ukraine's deep-rooted media problem. URL: https://archives.cjr.org/behind_the_news/ukraines_deep-rooted_media_pro.php (дата звернення: 1.10.2021).

31. Вибори мера Харкова: в рекламу вбухують десятки тисяч доларів URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_vibori-mera-harkova-v-reklamu-vbuhuyut-desyatki-tisyach-dolariv/1048258 (дата звернення 12.12.2021).
32. Верховна Рада затвердила одночасний перехід права на землю та нерухомість. Луганщина. 2021. 8 вересня. (№29(116)). С. 2.
33. Гібернау М. Ідентичність націй. Київ: Темпора. 2012. 304 с.
34. Українська мова: шлях у незалежній Україні: опитування. Електронний ресурс:<https://dif.org.ua/article/ukrainska-mova-shlyakh-u-nezalezhniy-ukraini>.
35. П'ятаченко С. Мовно-культурна ідентифікація молоді Сумщини (на матеріалі соціологічного дослідження). Особистісно-професійна компетентність педагога: досвід, проблеми, перспективи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 25 лист. 2021) / за заг. ред. С. Грицяя. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2021. 414 с.
36. Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості. Соціальна психологія. 2004. № 5 (7). С. 63–72. URL: <http://politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=31&c=486>. (дата звернення: 15.11.2021).
37. Набок М. «Українська фольклористична енциклопедія» в колі міжнародних студій. *Slavica Slovaca*. 2021. № 56 (3). С. 478–481. БД **Scopus**
38. Набок М., Ворона Н. Національні картини світу в українській та курдській усній народній творчості. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Collective monograph*. Vol. 2. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. р. 49–56. DOI: 10.30525/978-9934-26-031-5-26 ISBN 978-9934-26-031-5.
39. Ярова А. українська мова як іноземна – інноваційний напрям сучасної українолінгвістики. *Українська мова у світі*: зб. матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції, 25 червня; 6 листопада 2020 р. Львів: ТзОВ «Галицька видавнича спілка». 2020. С. 189–193.

40. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському клубові; упоряд. В. Рубцов. К. 2013. 248 с.

41. Селігей П. О. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ. 2012. 118 с.; іл.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Науково-дослідні статті:

опубліковані

1. Набок М. «Українська фольклористична енциклопедія» в колі міжнародних студій. *Slavica Slovaca*. 2021. № 56 (3). С. 478–481

DOI: <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.20> БД **Scopus**

2. Набок М., Ворона Н. Національні картини світу в українській та курдській усній народній творчості. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Collective monograph*. Vol. 2. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. р. 49–56. DOI: 10.30525/978-9934-26-031-5-26 ISBN 978-9934-26-031-5.

3. Ярова, Алла. Науковий дискурс Стефана Таранушенка (на матеріалі текстів харківського періоду). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2021. № 4. С. 57–65.

подані до друку:

1. Yemelyanova O. Borrowings manipulative potential. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2021. № 51. (фахове видання категорії «Б», стаття прийнята до друку. Розсилка збірки наукових праць запланована на 14.01.2022).

2. Набок М. Номінативна та ідентифікаційна функції символіки в українських народних думках. *Філологічні трактати: наук. журнал*. (фахове видання категорії «Б», стаття прийнята до друку. Вихід заплановано на січень 2022 року.).

3. Набок М., Янковська Ж. Національна своєрідність потрактування образу землі в українських народних думках та творчості Василя Стефаника: психологічний аспект. *Rusin* (БД **Scopus** та **WoS Q1**). Статтю прийнято до друку)

Участь у наукових конференціях:

1. Ємельянова, Олена. Новітні запозичення в українській мові та їх маніпулятивний вплив. *Theory, practice and science*. Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. Tokyo, Japan, 2021. P. 220–221. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2021/10/Theory-practice-and-science.pdf>.

2. Курінной, Олександр. До історії українського пласту в Загребі у 1930-ті роки: Українці Хорватії. Матеріали та документи: зб матеріалів: міжнародна наукова конференція в Загребі з нагоди 120-річчя переселення українців до Хорватії. 7–10 жовтня 2021 р. Загреб, 2021. Кн. 4. С. 66–72.

3. Ярова Алла. Професійні виклики в умовах гібридної війни та в епоху пост правди: ефективна державна мовна й інформаційна політика. «*National Media Talk*»: четверта національна конференція журналістів, редакторів, науковців та медійних менеджерів. 16–17 вересня 2021 р. Київ.

4. Ярова Алла. Лексичні та синтаксичні особливості сучасного науково-популярного підстилю української мови (на матеріалі текстів Тараса Лютого). «*UKRAINISTYKA WROCŁAWSKA: LINGUA, LITTERAE, SERMO*»: Міжнародна наукова конференція. Вроцлавський університет, 18–19 листопада 2021 р. Вроцлав (Польща).

5. Ярова Алла. Рекомендації до загальнонаціональних і регіональних програм популяризації та розвитку державної мови сумських учених: обговорення проєкту. «*Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову*»: Міжнародна відеоконференція, Університет Максиміліана-Людвіга, 01 грудня 2021 р. Мюнхен (Німеччина).

6. Ярова Алла. Пострадянський вимір української мовленнєвої культури. «Особистісно-професійна компетентність педагога: досвід, проблеми, перспективи»: Всеукраїнська науково-практична конференція. Комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 25 листопада 2021, Суми (Україна).

Авторське свідоцтво

Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір «Малі прозові жанри (жанрово-тематична палітра еміграційної прози міжвоєнного двадцятиліття)» / Жиленко Ірина Рудольфівна; заявник та власник Сумський державний університет. – № 109285; заяв. 2021-10-19; зареєстровано 2021-11-09 в Державному реєстрі свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір.

Додаток Б.

Господарчий договір «Українська мова в сучасному інформаційному просторі»

Теоретично обґрунтовані основи дослідження лягли в основу науково-дослідної теми «Українська мова в сучасному інформаційному просторі», виконаної на основі господарчого договору.

Номер теми: № 01-10/21.

Сума договору – 20000 грн.

Мета: Дослідження особливостей функціонування сучасної української літературної мови в засобах масової інформації та підприємницькій діяльності.

Завдання: 1. Осмислити мову як знакову систему, яка є засобом вираження думок, передачі інформації та регулює всі сфери життєдіяльності людини. 2. Засвоїти норми сучасної літературної мови й усвідомити їх значення для самопрезентації, кар'єрного зростання, бізнесу.

Додаток В.

Публікації для ознайомлення громадськості. Публічні лекції

Публікації:

1. Наші в National Media Talk. *Корпоративний сайт кафедри журналістики та філології СумДУ*. 21.09.2021. URL: <https://journ.sumdu.edu.ua/ua/news/895-nashi-v-national-media-talk>
2. Наукова діяльність – один із пріоритетних напрямів роботи факультету. *Корпоративний сайт факультету ІФСК СумДУ*. 23.09.2021. <https://ifsk.sumdu.edu.ua/uk/news/687-naukova-diyalnist-odin-iz-prioritetnikh-napryamiv-roboti-fakultetu.html>
3. Садівничий Володимир, Ярова Алла. Запровадження латиниці: за та проти. *UA: Суми. Дебати Суми. Коментарі експертів*. 24.09.2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Cnu2JA69sZU&t=23s>.
4. За латиницю і проти неї дебатовали ІФСКи. *Корпоративний сайт факультету ІФСК СумДУ*. 26.09.2021. <https://ifsk.sumdu.edu.ua/uk/news/689-za-latynysiu-i-proty-nei-debatuvaly-ifskivtsi.html>
5. Рашевська, Марія. Студенти другого курсу й проблема латинізації української алфавітної системи. *Корпоративний сайт кафедри журналістики та філології СумДУ*. 27.09.2021. URL: <https://journ.sumdu.edu.ua/ua/news/898-studenty-druho-ho-kursu-i-problema-latynizatsi-ukrainskoi-alfavitnoi-systemy>
6. «Відповідно з гідністю», або Говорімо й пишімо правильно. *Корпоративний сайт кафедри журналістики та філології СумДУ*. 07.11.2021. URL: <https://journ.sumdu.edu.ua/ua/news/933-vidpovidno-z-hidnistiu-abo-hovorimo-i-pyshimo-pravylno>
7. Ярова Алла. Радіодиктант національної єдності-2021: символічність і значення загальнонаціонального флешмобу. *Українське радіо: Суми*. 09.11.2021. URL: <http://surl.li/awkgs>.
8. Садівничий Володимир. Особливості Радіодиктанту національної єдності 2021. *UA: Суми. Сьогодні. Головне*. 11.11.2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OJMTPrxj2ao>.
9. Про мову, медіа, бізнес... *Корпоративний сайт кафедри журналістики та філології СумДУ*. 11.11.2021. URL: <https://journ.sumdu.edu.ua/ua/news/935-pro-movu-media-biznes>
10. Вроцлавській україністиці – 20. Вітаємо! *Корпоративний сайт кафедри журналістики та філології СумДУ*. 22.11.2021. URL: <https://journ.sumdu.edu.ua/ua/news/946-vrotslavskij-ukrajnistitsi-20-vitaemo>

11. Про українську мову на міжнародній конференції. *Корпоративний сайт факультету ІФСК СумДУ*. 23.11.2021. URL: <https://ifsk.sumdu.edu.ua/uk/news/742-pro-ukrajinsku-movu-na-mizhnarodnij-konferentsiji.html>

12. Заговори, щоб я тебе побачив. *Корпоративний сайт кафедри журналістики та філології СумДУ*. 26.11.2021. URL: <https://journ.sumdu.edu.ua/ua/news/950-zagovori-shchob-ya-tebe-pobachiv>

13. Ярова Алла. Чи є місце науково-популярним текстам в регіональних медіа? *Інститут демократії ім. Пилипа Орлика*. 29.11.2021. URL: <https://cutt.ly/UYEX85i>.

14. Мюнхен і українська мова: нашу позицію підтримано. *Корпоративний сайт кафедри журналістики та філології СумДУ*. 03.12.2021. URL: <https://journ.sumdu.edu.ua/ua/news/959-myunkhen-i-ukrajinska-mova-nashu-pozitsiyu-pidtrimano>

15. У Мюнхені говорили про українську мову. Ми причетні. *Корпоративний сайт факультету ІФСК СумДУ*. 03.12.2021. <https://ifsk.sumdu.edu.ua/uk/news/748-u-myunkheni-govorili-pro-ukrajinsku-movu-mi-prichetni.html>

16. Ярова Алла. Фемінітиви: за та проти? *UA: Суми. Дебати Суми*. 24.12.2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QawVNvEaGEs>.

17. Мова – душа народу. Новинний випуск. *ТРК «Відікон»*. 24.12.2021. URL: <https://cutt.ly/BUHeg8F>

18. «Державна мова як механізм розвитку людини й нації»: громадські слухання організували науковці кафедри. *Корпоративний сайт кафедри журналістики та філології СумДУ*. 27.12.2021. URL: <https://journ.sumdu.edu.ua/ua/news/980-derzhavna-mova-yak-mekhanizm-rozvitku-lyudini-j-natsiji-gromadski-slukhannya-organizovali-naukovtsi-kafedri>

19. Громадські слухання «Державна мова як механізм розвитку людини й нації». *Корпоративний сайт факультету ІФСК СумДУ*. 27.12.2021. <https://ifsk.sumdu.edu.ua/uk/news/773-gromadski-slukhannya-derzhavna-mova-yak-mekhanizm-rozvitku-lyudini-j-natsiji.html>

Публічні лекції

1. Ємельянова, Олена. *Новітні запозичення в українській мові та їх маніпулятивний вплив*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=q-dfq1Sr9xU> (дата опублікування: 12.11.2021).

З метою розкриття специфіки актуалізації номінативної та ідентифікаційної функцій державної мови; особливостей застосування тактик маніпулятивного впливу, наявних у засобах масової інформації та соціальних мережах, пов'язаних із мовленнєвими процесами; дискурсивних функцій механізмів соціального впливу підготовлено та представлено публічну лекцію «Новітні запозичення в українській мові та їх маніпулятивний вплив» на YouTube каналі.

2. Ярова Алла. *10 таємниць української абетки, які має знати кожен*. Публічна лекція, прочитана в книгарні «Є», м. Суми (15 вересня, 18.30)

Які таємниці приховує українська абетка? Чому важливо їх знати кожному? Звідки черпати знання про українську мову? Ці та інші питання обговорили з аудиторією. Крім того, розкрито особливості становлення української абетки, її символічне значення, важливість маркування простору українською знаковою системою. Взаємозв'язок із ідентичністю особистості.

Додаток Г.

Круглий стіл та громадські слухання «Державна мова як механізм розвитку людини й нації»

У конгрес-центрі Сумського державного університету пройшли громадські слухання та круглий стіл «Державна мова як механізм розвитку людини й нації». Організували та провели його науковці факультету ІФСК СумДУ спільно із Сумською міською радою. Участь у заході взяли викладачі ЗВО Сум, вчителі та директори шкіл, військовослужбовці, духовенство, громадські активісти. Круглий стіл та громадські слухання стали своєрідним підсумком науково-дослідної теми за базовим фінансуванням «Номінативна та ідентифікаційна функції мови як механізм розвитку людини й нації в аспекті протидії маніпулятивним впливам».

Детальніше – в публікаціях, присвячених цій події.

Публікація на сайті факультету ІФСК СумДУ:

<https://ifsk.sumdu.edu.ua/uk/news/773-gromadski-slukhannya-derzhavna-mova-yak-mekhanizm-rozvitku-lyudini-j-natsiji.html>

Публікація на сайті кафедри журналістики та філології СумДУ:

<https://journ.sumdu.edu.ua/ua/news/980-derzhavna-mova-yak-mekhanizm-rozvitku-lyudini-j-natsiji-gromadski-slukhannya-organizovali-naukovtsi-kafedri>

Публікація на сайті «Православна Сумщина»:

<http://www.pravoslavva.sumy.ua/news.php?readmore=1939>

Телесюжет на каналі ТРК «Відікон»: <https://cutt.ly/BUHeg8F>.